

De ontwikkeling van het Europese veiligheidsbeleid van 1998 tot 2016

Spanning tussen Europese rolconceptie en Amerikaanse rolverwachting

Elise Remme

Bachelorscriptie (15ECTS)

Dr. Trineke Palm

Universiteit Utrecht

2 juli 2018

Inhoudsopgave

<i>Afkortingen</i>	3
Inleiding	4
<i>Historiografie en rechtvaardiging</i>	5
<i>Methode</i>	9
Roltheorie	12
<i>De conceptuele bouwstenen van een rol</i>	13
<i>De toepassing van roltheorie op de EU en haar veiligheidsstrategieën</i>	17
De ontwikkeling van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid	22
De periode van 1998 tot 2003	25
<i>Europese rollen</i>	26
<i>De Amerikaanse veiligheidsstrategie</i>	31
De periode van 2003 tot 2008	35
<i>Europese Rollen</i>	36
<i>De Amerikaanse veiligheidsstrategie</i>	39
De periode van 2008 tot 2016	42
<i>Europese Rollen</i>	43
<i>De Amerikaanse veiligheidsstrategie</i>	48
Conclusie	52
Literatuurlijst	55
Bronnenlijst	58
Bijlage 1: Tabel nationale rollen	59

Afkortingen

EDEO	Europese Dienst voor Extern Optreden
ENP	European Neighbourhood Policy
EPS	Europese Politieke Samenwerking
EU	Europese Unie
EVDI	Europese Veiligheids-en Defensie-identiteit
EVS	Europese Veiligheidsstrategie
GBVB	Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid
GVDB	Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid
HV	Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
PVC	Politiek en Veiligheidscomité
SGR	het secretariaat-generaal van de Raad
VN	Verenigde Naties
VS	Verenigde Staten
WEU	West-Europese Unie

Inleiding

Met de verkiezingswinst van Donald Trump is de discussie over het belang en de toekomst van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) weer aangewakkerd. Sinds het einde van de Koude Oorlog proberen de NAVO-lidstaten de organisatie te hervormen, om zo weerstand te kunnen bieden aan hedendaagse gevaren zoals terrorisme. Desalniettemin heeft de NAVO een deel van zijn relevantie verloren nu de directe militaire dreiging vanuit de Sovjet-Unie is verdwenen. De Amerikaanse president noemde het bondgenootschap eerst achterhaald, maar zei later het noodzakelijk te vinden dat de andere NAVO-lidstaten financieel meer bijdragen aan de organisatie en dat er meer moet worden ingezet op de strijd tegen terrorisme. Uit deze eisen blijkt dat de Amerikaanse president toch het nut inziet van de NAVO.¹

Ook vanuit Europees perspectief bestaan er twijfels over de toekomst van de NAVO. Toen de bipolaire wereldorde na de Koude Oorlog veranderde in een unipolaire, kregen de Verenigde Staten (VS) de hegemonie. Dit is onder andere te zien in de Amerikaanse dominantie binnen de NAVO, als grootste financier van de organisatie.² Politicoloog Jolyon Howorth schrijft hierover in zijn boek *Security and Defence Policy in the European Union*:

*'The Alliance, which had initially been designed to deliver US commitments to European security, has imperceptibly been transformed into an Alliance implicitly configured to deliver European commitment to US global strategy.'*³

Europese lidstaten hebben moeite met deze toe-eigening van de NAVO door de VS. Op 12 december 2003 nam de Europese Raad dan ook de Europese Veiligheidsstrategie (EVS) aan. Al sinds het einde van de vorige eeuw zijn de Europese lidstaten bezig met het ontwikkelen van een Gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid (GVDB)

¹ Zie bijvoorbeeld: New York Times, 'Donald Trump Sets Conditions for Defending NATO Allies Against Attack', 20 juli 2016, https://www.nytimes.com/2016/07/21/us/politics/donald-trump-issues.html?_sp=776c0a63-1c03-4c82-a6e6-7136481e5ba8.1528722264273&hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region®ion=top-news&WT.nav=top-news&_r=1 (2 juli 2018); New York Times, 'Trump's Previous View of NATO Is Now Obsolete', 13 april 2017, <https://www.nytimes.com/2017/04/13/world/europe/nato-trump.html> (2 juli 2018); Jolyon Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 10.

² Jolyon Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (tweede herz. druk; Basingstoke 2014) 22.

³ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2007) 17.

en met de EVS werd voor het eerst een Europees veiligheidsbeleid geformuleerd. De vorming van een Europees veiligheidsbeleid is een opvallende ontwikkeling, aangezien de Europese veiligheid sinds de Tweede Wereldoorlog grotendeels door Amerika is gewaarborgd. Waarom besloten de Europese lidstaten tot een eigen veiligheidsbeleid buiten de NAVO onder leiding van de VS?⁴ Wat was de invloed van de veranderde trans-Atlantische relatie op deze ontwikkeling? Deze scriptie doet onderzoek naar de invloed van de relatie tussen de VS en de EU op de ontwikkeling van het GVDB.

Historiografie en rechtvaardiging

In het themanummer uit 2011 van het *Journal of Common Market Studies*, genaamd 'Security Co-Operation beyond the Nation-State', wordt de staat van het wetenschappelijke debat over het GVDB besproken.⁵ In het inleidende artikel van dit themanummer schrijven de politicologen Chris Bickerton, Bastien Irondelle en Anand Menon dat er pas sinds een aantal jaar wetenschappelijke aandacht is voor het GVDB. Dit heeft meerdere oorzaken. Allereerst werd gedacht dat Europese samenwerking op het gebied van defensie en veiligheid niet mogelijk was.⁶ Howorth beschrijft dit ook in de meest recente uitgave van zijn boek *Security and Defence Policy: (...) what most theorists over the years have focused on and 'explained' is the absence of CSDP.*⁷ Er werd in het begin dan ook weinig onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van Europese samenwerking op het gebied van veiligheid.

Bovendien werd Europa lange tijd vooral gezien als een economische unie, aangezien politieke samenwerking moeilijk bleek te zijn. Het feit is echter dat de Europese samenwerking op het gebied van defensie steeds verder uitbreidt, terwijl de samenwerking op politiek vlak is vastgelopen. Het GVDB wordt daarom sinds kort gezien als een interessant instrument voor de bevordering van Europese integratie.⁸ Om deze reden, en het feit dat het bestaan van het GVDB niet meer ontkend kan worden, is

⁴ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2007) 10, 16-17; Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 12, 217.

⁵ Chris J. Bickerton, Bastien Irondelle en Anand Menon, 'Security Co-operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy', in: 'Security Co-Operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy', red. Chris J. Bickerton, Bastien Irondelle en Anand Menon, themanummer, *Journal of Common Market Studies* 49 (2011) 1, 1-21, aldaar 3.

⁶ Bickerton, Irondelle en Menon, 'Security Co-operation beyond the Nation-State', 1-3, 7-8.

⁷ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 191.

⁸ Bickerton, Irondelle en Menon, 'Security Co-operation beyond the Nation-State', 1-2.

er nu een *second wave of CSDP scholarship*, waarin het ‘mysterie’ van het GVDB wordt geanalyseerd.⁹

Bickerton, Irondele en Menon schrijven dat er nog veel misverstanden zijn over het GVDB, zoals de gedachte dat het beleid plotseling en uit het niets zou zijn ontstaan naar aanleiding van de Saint-Maloverklaring in 1998, een overeenkomst tussen de Britse en Franse regeringen over de noodzaak van de vorming van een Europees defensiebeleid.¹⁰ Bickerton, Irondele en Menon benadrukken dat dit beleid geen eenduidig fenomeen is en noemen het Europese veiligheidsbeleid een *moving target*.¹¹ Howorth heeft het ook wel over een *work in progress*.¹²

Howorth gaat in de introductie van zijn boek in op een aantal misverstanden en discussiepunten rond de opkomst van het Europese veiligheidsbeleid. Zo is er voornamelijk discussie over het verband tussen de ontwikkeling van het beleid en de veranderde trans-Atlantische relatie. Politiek analisten en wetenschappers bediscussiëren of het GVDB een poging is van de Europese Unie (EU) om te rivaliseren met de VS.¹³ Howorth weerlegt deze bewering in zijn boek, maar stelt wel dat: ‘(...) in terms of understanding what CSDP is and where it comes from, it must be stressed that all such considerations are outcomes (...) of the project, rather than drivers.’¹⁴ Kortom, hoewel competitie met de VS misschien geen primaire motivatie was, kan het GVDB wel dit gevolg hebben volgens Howorth.

De intensivering van Europese integratie wordt ook vaak gekoppeld aan versoepeling van de banden met de VS.¹⁵ Als dit het geval is, zou de ontwikkeling van een Europees veiligheidsbeleid direct verband hebben met de trans-Atlantische relatie. Politicoloog Ingo Peters schrijft in zijn artikel ‘ESDP as a Transatlantic Issue’ over de wisselwerking tussen de EU en de VS bij de ontwikkeling van het beleid. Volgens Peters bestaat er een constante strijd tussen de trans-Atlantische relatie en het Europese veiligheidsbeleid. Deze strijd komt voort uit een wederzijds onbegrip en wantrouwen tussen de VS en de EU.¹⁶ Het is interessant om deze relatie tussen de EU en de VS te

⁹ Bickerton, Irondele en Menon, ‘Security Co-operation beyond the Nation-State’, 12.

¹⁰ Ibidem, 7-8.

¹¹ Bickerton, Irondele en Menon, ‘Security Co-operation beyond the Nation-State’, 3.

¹² Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 1.

¹³ Ibidem, 14-21.

¹⁴ Ibidem, 21.

¹⁵ Wyn Rees, *The US-EU Security Relationship. The Tensions between a European and a Global Agenda* (Basingstoke 2011) 3-4.

¹⁶ Ingo Peters, ‘ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity’, *International Studies Review* 6 (2004) 3, 381-401, aldaar 395-397.

onderzoeken, ook omdat de VS de hegemonie heeft en elke macht zich moet verhouden tot deze hegemoon.

Er is ook veel discussie over het karakter van het Europese veiligheidsbeleid. Dit komt onder andere doordat het nog redelijk nieuw is. Howorth beschrijft het Europese veiligheidsbeleid in zijn boek uit 2007 bijvoorbeeld als een nieuwe vorm van crisismanagement. In de tweede editie van zijn boek, uitgegeven in 2014, stelt hij echter dat dit te voorbarig was en dat het GVDB niet zo'n dynamisch en vernieuwend beleid is als hij aanvankelijk dacht.¹⁷ Er bestaat daarnaast discussie over de vraag of de EU met dit nieuwe defensiebeleid een militaire macht is geworden, of dat de unie moet worden gekarakteriseerd als een normatieve of civiele macht. En stel dat de EU door het GVDB als een mogendheid gekarakteriseerd kan worden, hoe groot is die macht dan?¹⁸

In de discussie gaat het vaak om de effectiviteit en de functionaliteit van het beleid. Bickerton, Irondelle en Menon stellen dan ook dat er voornamelijk beschrijvende en prescriptieve onderzoeken worden gedaan, bijvoorbeeld het toenemend aantal casestudies van specifieke Europese veiligheidsmissies.¹⁹ Howorth schrijft dat er recentelijk meer aandacht is voor processen van beleids- en besluitvorming. Hierbij gaat het om vooral politicologisch onderzoek, vanuit het studiegebied van internationale betrekkingen en van Europese integratie, naar het Europese defensiebeleid.²⁰

In deze studiegebieden overheersen twee theoretische stromingen, namelijk het realisme en het liberalisme, met elk eigen antwoorden op de discussiepunten en vragen die hierboven zijn genoemd. Het realisme concentreert zich op veiligheid en gaat uit van de vooronderstelling dat het internationale systeem bestaat uit anarchie, wat betekent dat het bij internationale betrekkingen draait om machtsrelaties en conflict.²¹ Europese samenwerking op het gebied van defensie en veiligheid is dan moeilijk uit te leggen. Bickerton, Irondelle en Menon schrijven:

¹⁷ Vergelijk: Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2007) 10; Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) x.

¹⁸ Asle Toje, 'The European Union as a Small Power', in: 'Security Co-Operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy', red. Chris J. Bickerton, Bastien Irondelle en Anand Menon, themanummer, *Journal of Common Market Studies* 49 (2011) 1, 43-60, aldaar 43-44.

¹⁹ Bickerton, Irondelle en Menon, 'Security Co-operation beyond the Nation-State', 7-9.

²⁰ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 190-192.

²¹ *Ibidem*, 193, 199.

*‘Some realists have argued that security and defence co-operation is unlikely as European states confront the realities of post-cold war pressures and rivalries. Others predict that the divisive forces of international anarchy will push Europeans to co-operate more closely in the form of “soft balancing (...) against the United States”.*²²

Beide voorspellingen kloppen echter niet: er is wel degelijk Europese samenwerking op het gebied van veiligheid en defensie en het GVDB is niet alleen een vorm van *soft balancing*, aangezien er gebruik wordt gemaakt van zowel militaire en als niet-militaire middelen.²³

Het liberalisme gaat daarentegen uit van samenwerking. De EU wordt daarom ook wel gezien als liberaal product. Deze theoretische stroming geeft, met zijn nadruk op samenwerking, echter weinig verklaring voor machtspolitiek.²⁴ Howorth schrijft: ‘Liberals have much to say about the European Union in general but rather less about CSDP in particular.’²⁵ Het liberalisme heeft dus weinig verklaringen voor de ontwikkeling van het GVDB, als vorm van Europese machtspolitiek.

Howorth schrijft dat een derde theoretische stroming aan populariteit wint: het constructivisme. Volgens het constructivisme draait het bij internationale betrekkingen om de wisselwerking tussen ideeën en interpretaties van de verschillende internationale actoren. Het constructivisme ziet begrippen zoals nationaal belang en macht niet als objectief aanwijsbare feiten, maar als sociale constructies, die per situatie kunnen verschillen.²⁶

Bij de bestudering van internationale betrekkingen kan het constructivisme specifiekere worden toegepast aan de hand van roltheorie. Met deze theorie kan de wisselwerking tussen het internationale systeem, dat vorm krijgt door machtspolitiek, en de interactie tussen internationale actoren in kaart worden gebracht.²⁷ Howorth schrijft over de toepassing van roltheorie op het GVDB ‘(...) it becomes clearer what CSDP is, how it fits into the international context and how it evolves in response to external and internal stimuli.’²⁸ Roltheorie kan duidelijk maken hoe de EU en de VS

²² Bickerton, Irondele en Menon, ‘Security Co-operation beyond the Nation-State’, 9.

²³ Ibidem, 9.

²⁴ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 202.

²⁵ Ibidem, 202.

²⁶ Ibidem, 209-210.

²⁷ Sebastian Harnisch, Cornelia Frank en Hanns W. Maull (red.), *Role Theory in International Relations. Approaches and Analyses* (New York 2011) 19-20.

²⁸ Ibidem, 210.

zich tot elkaar verhouden en kan dus goed worden gebruikt om het verband tussen de ontwikkeling van het GVDB en de veranderde trans-Atlantische relatie te onderzoeken.

Methode

Deze scriptie zal de volgende vraag beantwoorden: In hoeverre is de ontwikkeling van het Europees Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid vanaf 1998 tot 2016 beïnvloed door spanning tussen de Europese rolconceptie en de Amerikaanse rolverwachting? Eerst zal de historische context van het Europese veiligheidsbeleid worden geschetst door antwoord te geven op de vraag: hoe heeft het Europees Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid vorm gekregen? Tenslotte wordt de hoofdvraag toegepast op drie opeenvolgende periodes: van 1998 tot 2003, van 2003 tot 2008 en van 2008 tot 2016. Per periode wordt onderzocht: In hoeverre werd het Europees Gemeenschappelijke Defensie- en Veiligheidsbeleid beïnvloed door de spanning tussen de Europese rolconceptie en de Amerikaanse rolverwachting?

Het Europese veiligheidsbeleid wordt onderzocht door roltheorie toe te passen bij de bestudering van de Europese veiligheidsstrategieën. Een veiligheidsstrategie maakt onderdeel uit van het veiligheidsbeleid. Politicoloog Pascal Vennesson definieert in zijn artikel ‘Competing Visions for the European Union Grand Strategy’ de term strategie als volgt:

‘(...) strategy provides a broad vision of international security, defines the nature of potential threats and risks, and identifies the options and instruments that the polity considers the most efficient for dealing with those threats.’²⁹

Een strategie geeft een beeld van eventuele gevaren en risico’s en mogelijke instrumenten of middelen om hierop te reageren. Politicoloog Sven Biscop heeft meegewerkt aan de eerste EVS en bevestigt in zijn boek *The European Security Strategy* dat de veiligheidsstrategie een raamwerk creëert voor toekomstig beleid:

²⁹ Pascal Vennesson, ‘Competing Visions for the European Union Grand Strategy’, *European Foreign Affairs Review* 15 (2010) 1, 57-75, aldaar 59.

‘The Strategy should function as a tool for policy-makers, as a set of guidelines for day-to-day policy-making in all of these fields; this applies to setting objectives as well as choosing the instruments to apply and acquiring the necessary means and capabilities.’³⁰

Hoewel strategieën dus niet één op één te verhouden zijn tot beleid, schetsen ze wel een overzicht van het beleid dat mogelijk wordt geacht.

Onderzoek naar de veiligheidsstrategieën geeft daarnaast een beeld van de trans-Atlantische verhoudingen. Politicologen Roland Dannreuther en John Peterson schrijven in hun boek *Security Strategy and Transatlantic Relations* dat ze veronderstellen dat: ‘the security strategies are guides to potential foreign policy futures. They are also regulators of expectations in transatlantic relations, with the potential to shape policy choices.’³¹ Een veiligheidsstrategie toont een perspectief op de internationale orde en schetst daarmee verwachtingen van het gedrag van internationale actoren. Door bestudering van de veiligheidsstrategieën kan dus worden achterhaald welke rollen de EU en de VS aannemen en hoe ze elkaars positie inschatten. Het is bijvoorbeeld veelzeggend dat de eerste EVS werd geformuleerd kort na de Amerikaanse veiligheidsstrategie uit 2002, waarin de regering Bush een nieuwe positie innam en de *global war on terror* uitriep.³²

De EU heeft tot nu toe twee veiligheidsstrategieën ontwikkeld. Zoals hierboven al even is genoemd, werd in 2003 de eerste EVS gepubliceerd: ‘A Secure Europe in a Better World’.³³ In 2008 verscheen vervolgens een aanvulling op deze strategie met een verslag van de uitvoering van de strategie. In 2016 werd de tweede EVS gepubliceerd, een zogenaamde *global strategy*.³⁴ Door bestudering van deze drie publicaties kan de ontwikkeling van de GVDB worden onderzocht.

Om te onderzoeken in hoeverre de ontwikkeling van het Europees Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid vanaf 1998 tot 2016 beïnvloed is

³⁰ Sven Biscop, *The European Security Strategy: A Global Agenda for Positive Power* (Londen 2016) 129.

³¹ Roland Dannreuther en John Peterson (red.), *Security Strategy and Transatlantic Relations* (New York 2006) 17.

³² Dannreuther en Peterson, *Security Strategy and Transatlantic Relations*, 16.

³³ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World’ (Brussel 12 December 2003) <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> (2 juli 2018).

³⁴ Raad van de Europese Unie, ‘Shared Vision, Common Actions: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy’ (juni 2016) https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (2 juli 2018).

door spanning tussen de Europese rolconceptie en de Amerikaanse rolverwachting, worden ook drie Amerikaanse veiligheidsstrategieën onderzocht. De VS formuleert al sinds de jaren tachtig nationale veiligheidsstrategieën.³⁵ Tot 2002 werd er elk jaar één gepubliceerd. Sindsdien zijn er nog maar vier veiligheidsstrategieën verschenen, waarvan de laatste in 2017.

In dit onderzoek worden de Amerikaanse strategieën uit 2002, 2006 en 2015 bestudeerd, aangezien deze telkens net voor de Europese varianten werden uitgebracht. Hierbij wordt aangenomen dat de Europese strategieën reageren op de Amerikaanse. De Amerikaanse strategie uit 2010 wordt niet onderzocht, aangezien de strategie uit 2015 meer recent is en ervan uitgegaan wordt dat de Europese strategie voornamelijk interacteert met het meest recente document. Bij de bestudering van de veiligheidsstrategieën ligt de nadruk op de Europese strategieën, aangezien deze scriptie onderzoek doet naar de ontwikkeling van de Europese veiligheidsbeleid.

Eerst zal het theoretisch kader ingaan op de conceptuele werking van roltheorie en zal worden uitgelegd hoe roltheorie kan worden toegepast bij onderzoek naar de veiligheidsstrategieën. Vervolgens zal de context van de ontwikkeling van het Europees veiligheidsbeleid worden geschetst. Daarna volgen drie hoofdstukken, waarin per hoofdstuk de spanning tussen de Europese rolconceptie en de Amerikaanse rolverwachting wordt onderzocht.

³⁵ Dannreuther en Peterson, *Security Strategy and Transatlantic Relations*, 21-23.

Roltheorie

Roltheorie werd oorspronkelijk ontwikkeld binnen de sociologie en de psychologie om individueel gedrag beter te kunnen begrijpen. Met roltheorie kan de interactie tussen het individu en zijn omgeving in kaart worden gebracht. Rollen geven sociale posities weer en worden gevormd door zowel het zelfbeeld van het individu als de verwachting van de ander.³⁶ Dit concept van sociaal geconstrueerde rollen werd in de jaren zeventig voor het eerst toegepast op staten door de politicoloog Kalevi Holsti. In zijn artikel 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy' laat hij zien hoe rollen impliciet worden gebruikt in theorieën over internationale politiek.³⁷ Holsti specificiert in zijn artikel het concept van een nationale rol en stelt vervolgens een typologie op van verschillende nationale rollen, zoals bijvoorbeeld een mondiale leidersrol, een beschermelingerrol of een voorbeeldrol.³⁸

Sindsdien wordt er in de politicologie veel gebruik gemaakt van roltheorie, vooral voor onderzoek naar de conceptie van nationale rollen en de invloed van deze rollen op het buitenlandse beleid. De laatste jaren wordt roltheorie steeds vaker toegepast in de studie van internationale betrekkingen, onder andere omdat roltheorie zo geschikt is om actoren en structuur met elkaar te verbinden.³⁹ Politicologen Cristian Cantir en Juliet Kaarbo leggen het als volgt uit in hun artikel 'Contested Roles and Domestic Politics':

*'(...) structures reveal themselves as important when agents use them in domestic discourse over contested roles, but the impact of international norm and role structures is not automatic, as it is shaped by the agents (and domestic structures) in the domestic political process.'*⁴⁰

Er is dus een wisselwerking tussen de ontwikkeling van nationale rollen en het internationale systeem.

³⁶ Zie bijvoorbeeld: Cameron G. Thies en Marijke Breuning, 'Integrating Foreign Policy Analysis and International Relations through Role Theory', *Foreign Policy Analysis* 8 (2012) 1, 1-4, aldaar 1-2; Harnisch, Frank en Maull (red.), *Role Theory in International Relations*, 20-21.

³⁷ K. J. Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', *International Studies Quarterly* 14 (1970) 3, 233-309, aldaar 233-236.

³⁸ Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 296-297.

³⁹ Harnisch, Frank en Maull (red.), *Role Theory in International Relations*, 26-27.

⁴⁰ Cristian Cantir en Juliet Kaarbo, 'Contested Roles and Domestic Politics: Reflections on Role Theory in Foreign Policy Analysis and IR Theory', *Foreign Policy Analysis* 8 (2012) 1, 5-24, aldaar 5.

De politicologen Sebastian Harnisch, Cornelia Frank en Hanns W. Maull geven in het boek *Role Theory in International Relations* een overzicht van de ontwikkeling en de toepassing van roltheorie.⁴¹ Ze schrijven dat rollen zowel sociale constructies zijn, en dus sterk onderhevig aan verandering, als cognitief te herkennen concepten, aangezien sommige rollen langdurig gelijk blijven. De hegemonie van de Verenigde Staten is hier een voorbeeld van: de Amerikaanse overmacht beïnvloedt al lange tijd de rolverdeling.⁴² Uit dit voorbeeld blijkt dat materiële factoren invloed hebben op nationale rollen. Wanneer een staat weinig materiële middelen heeft, ligt een leidersrol op het gebied van veiligheid niet voor de hand.

Er bestaat discussie onder theoretici over de invloed van materiële en immateriële factoren op de vorming van nationale rollen:

*'(...) whereas American role theorists tend to stress the actor's material or cognitive traits as determining factors, (...) European scholars tend to employ a constructivist understanding that explores language and social interaction (...).*⁴³

Afgezien van de discussie over de invloed van deze twee factoren op rollen, bestaat er consensus over het feit dat beide elementen een rol spelen bij de vorming van nationale rollen.⁴⁴

De conceptuele bouwstenen van een rol

Politicoloog Nicole Koenig beschrijft de werking van deze interactie in haar artikel 'Between conflict management and role conflict' als de 'inter-subjective co-constitution of (...) role.'⁴⁵ In haar artikel onderzoekt ze de rol die de EU aanneemt op het gebied van veiligheid en past dit toe op de burgeroorlog in Libië. Ze toont hierbij aan hoe rollen intersubjectief vorm krijgen, door te specificeren uit welke conceptuele onderdelen een rol bestaat.⁴⁶ De belangrijkste componenten zijn: *role conception*, *role expectations* en *role performance*, oftewel rolconceptie, rolverwachting en

⁴¹ Harnisch, Frank en Maull (red.), *Role Theory in International Relations*, 19-24.

⁴² Ibidem, 19-20, 26-27.

⁴³ Ibidem, 26.

⁴⁴ Nicole Koenig, 'Between conflict management and role conflict: the EU in the Libyan crisis', *European Security* 23 (2014) 3, 250-269, aldaar 252.

⁴⁵ Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 252.

⁴⁶ Ibidem, 250-254.

roluitvoering.⁴⁷ De rolconcepties en rolverwachtingen bestaan vooral op een abstract niveau. De uitvoering van een rol is afhankelijk van een situatie en is dus een reële uitwerking van een rol in een bepaalde context.⁴⁸

Rolconceptie is de rolbepaling door de EU zelf. Dit zelfbeeld komt voort uit de Europese cultuur en geschiedenis, maar ontwikkelt zich ook door middel van interactie en sociale leerprocessen. Rolconceptie refereert specifiek naar de visie die beleidsmakers hebben op de verantwoordelijkheden, verplichtingen en de toekomstige functie van een staat of een unie op het wereldtoneel.⁴⁹ Holsti schrijft dat een nationale rolconceptie:

*'(...) includes the policymaker's own definitions of the general kinds of decisions, commitments, rules and actions suitable to their state, and of the functions, if any, their state should perform on a continuing basis in the international system or in subordinate regional systems.'*⁵⁰

Een rolbepaling geeft dus ook een overzicht van mogelijk beleid, net als de veiligheidsstrategieën.

Rolverwachting bestaat uit de verwachtingen van andere actoren. Deze kunnen zowel expliciet als impliciet zijn.⁵¹ Politicologen Rikard Bengtsson en Ole Elgström onderzoeken de invloed van externe verwachtingen op de ontwikkeling van rollen in het artikel 'Conflicting Role Conceptions?'.⁵² Ze schrijven dat de invloed hiervan niet onderschat moet worden: 'We emphasize the potential impact of outsiders' expectations, of perceived legitimacy and of role coherenc (...).'⁵³ Beleidsmakers van een staat kunnen bijvoorbeeld wel een internationale leidersrol wensen, maar deze rol wordt pas werkelijkheid wanneer andere staten dit leiderschap accepteren. Koenig schrijft hier ook over: 'Role expectations show the ego where the boundaries of socially

⁴⁷ Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 253.

⁴⁸ Ibidem, 253.

⁴⁹ Ibidem, 253.

⁵⁰ Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 245-246.

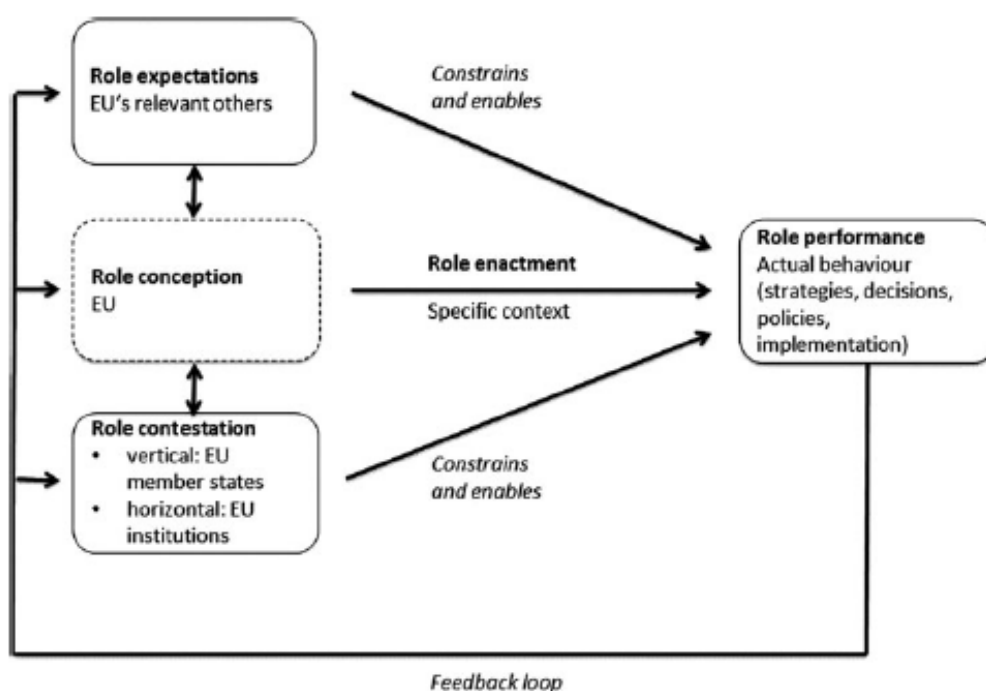
⁵¹ Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 253.

⁵² Rikard Bengtsson en Ole Elgström, 'Conflicting Role Conceptions? The European Union in Global Politics', *Foreign Policy Analysis* 8 (2012) 1, 93-108, aldaar 93-94.

⁵³ Bengtsson en Elgström, 'Conflicting Role Conceptions?', 94.

desirable and acceptable behaviour lie'.⁵⁴ Het wordt dus ook wel *role prescriptions* genoemd in plaats van rolverwachtingen⁵⁵

Roluitvoering is de werkelijke uitvoering van een rol: 'it reflects the way and extent to which an actor's role prescription or conception translates into observable strategies, decisions, policies and implementation.'⁵⁶ In het schema op de volgende pagina, dat is overgenomen uit het artikel van Koenig, is te zien dat roluitvoering wordt bepaald door de rolconceptie, maar dat de uitvoering tegelijkertijd weer invloed heeft op de conceptie. Koenig spreekt dan ook van een *feedback loop*.⁵⁷

Conceptueel raamwerk, overgenomen uit het artikel van Koenig⁵⁸

Theoretici nemen aan dat nationale rollen redelijk stabiel zijn, maar dat ze langzaam kunnen veranderen, onder andere door de terugkoppeling en wisselwerking tussen de verschillende bouwstenen.⁵⁹ Politicoloog Rachel Folz schrijft in het boek *Role Theory in International Relations* dat rollen op twee verschillende niveaus kunnen veranderen:

⁵⁴ Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 253.

⁵⁵ Zie bijvoorbeeld: Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 253; Bengtsson en Elgström, 'Conflicting Role Conceptions?', 94.

⁵⁶ Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 253.

⁵⁷ Ibidem, 255.

⁵⁸ Ibidem, 255.

⁵⁹ Ibidem, 254.

op het niveau van gedrag, door verandering van de roluitvoering, of op conceptueel niveau, wanneer de rolconceptie verandert. Ze schrijft dat bij rolverandering op conceptueel niveau de veranderingen ingrijpender en langduriger zijn.⁶⁰

De verandering van nationale rollen wordt veroorzaakt door *role conflict*.⁶¹ Dit conflict kan voortkomen uit verschillende situaties:

*'role conflict can derive from role ambiguity (when the specificity of a norm is low), role malintegration (when multiple roles do not interlock), role discontinuity (when different sequential contexts require different disjointed roles) and role overload (when too many role expectations exist).'*⁶²

Uit dit citaat blijkt ook dat er meerdere rollen naast elkaar kunnen bestaan. Holsti toonde dit al aan in zijn artikel en Harnisch heeft het dan ook over *role sets*.⁶³

Cantir en Kaarbo benadrukken in hun artikel dat er onder beleidsmakers niet per se consensus bestaat over nationale rollen. Er kunnen ook geschillen zijn over nationale rollen tussen beleidsmakers en het volk.⁶⁴ Ingo Peters bevestigt dit. Hij schrijft dat er zowel in de VS als de EU sprake is van gefragmenteerde beleidsvorming. Vooral in de EU is dit duidelijk, aangezien er beleid moet worden gevormd door middel van samenwerking tussen verschillende lidstaten en diverse Europese instanties, met elk een eigen perspectief op het beleid. In de EU heerst bijvoorbeeld spanning tussen Atlanticisten, staten die vooral de relatie met de VS belangrijk vinden zoals bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk, en Europeanisten, staten die graag een sterk onafhankelijk Europees continent zien zoals bijvoorbeeld Frankrijk. Volgens Peters zorgen de uiteenlopende beleidsvormingsprocessen voor misvattingen tussen de EU en de VS.⁶⁵

Rolconflict kan op verschillende manieren worden opgelost. Een actor kan communiceren met anderen, zodat zij hun verwachtingen aanpassen, hij kan zijn eigen

⁶⁰ Harnisch, Frank en Maull (red.), *Role Theory in International Relations*, 183.

⁶¹ *Ibidem*, 300.

⁶² *Ibidem*, 104.

⁶³ Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 273-278; Harnisch, Frank en Maull (red.), *Role Theory in International Relations* 26.

⁶⁴ Cantir en Kaarbo, 'Contested Roles and Domestic Politics', 8-12.

⁶⁵ Peters, 'ESDP as a Transatlantic Issue', 395-397.

rolconceptie veranderen of hij kan tijdelijk zijn roluitvoering afstemmen op de verwachtingen van anderen.⁶⁶ Op deze manier kan rolconflict leiden tot *role change*.⁶⁷

De toepassing van roltheorie op de EU en haar veiligheidsstrategieën

Bij veiligheidsstrategieën is er sprake van rolconceptie: er wordt een zelfbeeld gecreëerd op het gebied van internationale veiligheid. Uit het eerdergenoemde citaat van Koenig over roluitvoering blijkt echter dat zij strategieën hieronder schaaft: ze noemt strategieën als voorbeeld van hoe rolconcepties en rolverwachtingen worden omgezet naar de daadwerkelijke uitvoering hiervan. Politicoloog Felix Berenskoetter bevestigt dit in zijn artikel 'Mapping the Mind Gap'.⁶⁸ Hij schrijft dat zowel de *National Security Strategy* als de EVS een politieke functie hadden in de zeer gepolitiseerde context van de aanslagen op 11 september 2001 en de Irakoorlog: '(...) the two documents are in themselves political tools carrying specific messages for both domestic and international audiences.'⁶⁹ Veiligheidsstrategieën kunnen dus zowel als vorm van rolconceptie worden gezien als vorm van roluitvoering.

Daarnaast kunnen de veiligheidsstrategieën zowel rolconcepties aantonen als rolverwachtingen. De Amerikaanse veiligheidsstrategieën laten onder andere zien wat de Amerikaanse regering verwacht van de EU, zoals ook al is benoemd in de inleiding. In deze scriptie worden de Europese veiligheidsstrategieën vooral benaderd als een vorm van Europese rolconceptie en worden de Amerikaanse veiligheidsstrategieën bestudeerd met de nadruk op de rolverwachtingen die eruit blijken.

Om te kunnen onderzoeken welke rollen de EU en de VS aannemen in hun veiligheidsstrategieën moet eerst worden gespecificeerd welke rollen er mogelijk zijn en waar deze aan te herkennen zijn. Holsti heeft een typologie opgesteld van mogelijke nationale rollen, zoals hierboven al is benoemd. Hij deed dit echter in de jaren zeventig, middenin de Koude Oorlog, en sindsdien is de internationale machtsverdeling totaal veranderd. De politicologen Glenn Chafetz en Suzette Grillot en de psycholoog Hillel Abramson geven in hun artikel 'Role Theory and Foreign Policy' een aangepaste typologie weer, die beter past bij de machtsverdeling sinds de Koude Oorlog.⁷⁰ Ze

⁶⁶ Harnisch, Frank en Maull (red.), *Role Theory in International Relations*, 104.

⁶⁷ *Ibidem*, 296.

⁶⁸ Felix Sebastian Berenskoetter, 'Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies', *Security Dialogue* 36 (2005) 1, 71-92, aldaar 73.

⁶⁹ Berenskoetter, 'Mapping the Mind Gap', 73.

⁷⁰ Glenn Chafetz, Hillel Abramson en Suzette Grillot, 'Role Theory and Foreign Policy: Belarussian and Ukrainian Compliance with the Nuclear Nonproliferation Regime', *Political Psychology* 17 (1996)

hebben enkele rollen die Holsti benoemt weggelaten, zoals de rol van *bastion of revolution-liberator*, aangezien deze rollen vooral voorkwamen tijdens de ideologische strijd van de Koude Oorlog.⁷¹ Daarnaast hebben ze twee rollen toegevoegd: de rol van *Global System Leader* en de rol van *Global System Collaborator*.⁷²

In deze scriptie wordt de typologie van Chafetz, Abramson en Grillot, die is bijgevoegd als bijlage, aangehouden. Van sommige rollen, zoals de *bridge* rol waarbij het vooral draait om een vertalersfunctie, is het onwaarschijnlijk dat die worden aangenomen door de VS en de EU.⁷³ Daarnaast is belangrijk om te benoemen dat Chafetz, Abramson en Grillot schrijven over nationale rollen. In deze scriptie gaat het echter over de rol van de Europese Unie, die bestaat uit allerlei staten met eigen nationale rollen. Dit heeft invloed op de rollen die de EU kan aannemen. De *independent* rol, waarbij staten puur handelen in eigen belang, is moeilijk toepasbaar op de EU, aangezien er geen eenduidig eigenbelang te herkennen is: het belang van de unie wordt gevormd door het nationaal belang van de verschillende lidstaten.⁷⁴

In totaal worden acht rollen mogelijk geacht voor de EU: *example, regional leader, regional protector, protectee, mediator-integrator, regional subsystem collaborator, global system collaborator* en *active independent*.⁷⁵ Deze rollen zijn vertaald als: een regionale leidersrol, een regionale beschermerrol, een beschermelingrol, een voorbeeldrol, een bemiddelaarsrol, een regionale samenwerkingsrol, een mondiale samenwerkingsrol en een actief onafhankelijke rol. Aan de hand van de tekst van Holsti en de tabel van Chafetz, Abramson en Grillot, zal kort worden uitgelegd aan welke karakteristieken deze rollen te herkennen zijn.

De EU neemt een voorbeeldrol aan als ze door middel van internationale of interne politiek probeert haar prestige en invloed uit te dragen en te bevorderen.⁷⁶ In veel literatuur wordt de EU aangewezen als normatieve of civiele macht.⁷⁷ Deze aanduiding komt dicht in de buurt van de voorbeeldrol die door zowel Holsti als Chafetz, Arbamson en Grillot wordt omschreven. Koenig specificeert het idee van een civiele macht:

4, 727-757, aldaar 732-734.

⁷¹ Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 260-261.

⁷² Chafetz, Abramson en Grillot, 'Role Theory and Foreign Policy', 734.

⁷³ Ibidem, 734.

⁷⁴ Ibidem, 734.

⁷⁵ Ibidem, 734.

⁷⁶ Ibidem, 734.

⁷⁷ Zie bijvoorbeeld: Bengtsson en Elgström, 'Conflicting Role Conceptions?', 94-97; Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 254-255.

*'The underlying idea is that Europe uses its economic weight to exert "civilizing" influence through positive conditionality or sanctions. This civilizing influence is understood as the international promotion of values such as multilateralism, liberalism and human rights.'*⁷⁸

Bengtsson en Elgström leggen het begrip van een normative power als volgt uit: 'the normative great power seeks to promote values that are deemed desirable by the actor, and to gain acceptance for these from other parties.'⁷⁹ Kortom, zowel het idee van de EU als een civiele macht als normatieve macht komt overeen met het idee van de EU met een voorbeeldrol, die probeert prestige te vergaren door promotie van bepaalde civiliserende principes.

De regionale leidersrol is te herkennen wanneer de EU refereert aan verplichtingen of speciale verantwoordelijkheden die ze aanneemt in relatie tot bepaalde regio's waarmee de unie zich identificeert. De EU neemt dan een leidersrol aan in die regio.⁸⁰ De regionale beschermerrol lijkt hierop, maar legt de nadruk op het leveren van bescherming aan nabijgelegen regio's. De beschermelingerol is hieraan tegenovergesteld. Als de EU een beschermelingerol zou aannemen, zou ze andere staten verzekeren van hun verantwoordelijkheid om haar te beschermen.⁸¹ Dit deden de Europese staten bijvoorbeeld tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Het is de vraag of de EU dat nu nog steeds doet.

De EU kan ook een bemiddelaarsrol aannemen. Dit blijkt bijvoorbeeld als de unie laat zien dat ze zich bekwaam voelt om speciale bemiddelingstaken op zich te nemen, oftewel zich verantwoordelijk voelt voor het bijleggen van conflicten tussen andere staten, of groepen van staten.⁸² Holsti schrijft hierover: 'the themes for this national role conception indicate perceptions of a continuing task to help adversaries reconcile their differences.'⁸³ Het gaat dus om een aanhoudend gevoel van verantwoordelijkheid voor bemiddeling, niet om enkele gevallen waarin de EU toevallig heeft bemiddeld.

⁷⁸ Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 255.

⁷⁹ Harnisch, Frank en Maull (red.), *Role Theory in International Relations*, 146.

⁸⁰ Chafetz, Abramson en Grillot, 'Role Theory and Foreign Policy', 734; Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 261.

⁸¹ Chafetz, Abramson en Grillot, 'Role Theory and Foreign Policy', 734.

⁸² Ibidem, 734.

⁸³ Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 265.

De regionale samenwerkingsrol lijkt op de bemiddelaarsrol, maar geldt bij een meer diepgaande betrokkenheid en intensievere samenwerking met ander staten, of groepen staten.⁸⁴ Holsti schrijft dat deze rol te herkennen is aan thema's die: '(...) not merely envisage occasional interposition into areas or issues of conflict; they indicate, rather, far-reaching commitments to cooperative efforts with other states to build wider communities.'⁸⁵ De EU is eigenlijk een uiting van staten die deze rol hebben aangenomen en een intensieve samenwerking zijn aangegaan. De EU is sinds 1998 echter nog meerdere malen uitgebreid en heeft daarmee zelf ook een regionale samenwerkingsrol aangenomen. Ook in de uitleg van Koenig over de EU als civiliserende macht komt deze rol indirect terug: 'The Union's enlargement policy was often cited as the prime example of intra-European transformation through persuasion and the "power of attraction".'⁸⁶ De EU kan dus een regionale samenwerkingsrol aannemen door middel van uitbreiding en bevordering van vergaande samenwerkingsverbanden.

Chafetz, Abramson en Grillot benoemen dat er sinds de Koude Oorlog een nieuwe rol mogelijk is: een mondiale samenwerkingsrol, waarbij staten zich inzetten om samenwerking met andere staten te bevorderen en zo de mondiale orde te behouden of te laten verrijzen.⁸⁷ Over het algemeen wordt aangenomen dat de EU sinds het einde van de Koude Oorlog deze rol heeft aangenomen in de liberale wereldorde, waarbij de VS de rol van mondiale leider heeft aangenomen.⁸⁸

Tot slot is de actief onafhankelijke rol nog mogelijk. Bij deze rol worden permanente militaire en ideologische verplichtingen en toezeggingen aan grote machten zoveel mogelijk vermeden.⁸⁹ Het verschilt van de *independent* rol, doordat er veel aandacht is voor diplomatieke activiteit: 'In addition to shunning permanent military or ideological commitments, the themes suggest active efforts to cultivate relations with as many states as possible and occasional interposition into bloc conflicts.'⁹⁰ Hoewel de EU deze rol in theorie zou kunnen aannemen, is het de vraag of de EU deze rol ook werkelijk heeft.

⁸⁴ Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 265.

⁸⁵ Ibidem, 265.

⁸⁶ Koenig, 'Between conflict management and role conflict', 254.

⁸⁷ Chafetz, Abramson en Grillot, 'Role Theory and Foreign Policy', 734.

⁸⁸ Rees, *The US-EU Security Relationship*, 35-36.

⁸⁹ Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 262-263.

⁹⁰ Ibidem, 262.

Staten kunnen meerdere rollen hebben, zoals hierboven als is benoemd. De Europese Unie kan ook tegelijkertijd meerder rollen hebben. Daarnaast blijkt uit bovenstaande uitleg dat de regionale leidersrol, de regionale beschermerrol en de regionale samenwerkingsrol elkaar deels overlappen. Daarentegen zijn sommige rollen ook onverenigbaar met elkaar, zoals bijvoorbeeld de actief onafhankelijke rol en de mondiale samenwerkingsrol. Holsti legt uit dat staten onverenigbare rollen kunnen hebben wanneer deze rollen gelden op verschillende beleidsgebieden of in relatie met verschillende staten.⁹¹ In deze scriptie gaat het echter alleen over het veiligheidsbeleid in relatie met de VS en het kan dus niet dat de EU in één periode zowel een mondiale samenwerkingsrol als een actief onafhankelijke rol aanneemt.

⁹¹ Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', 303-304.

De ontwikkeling van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid

Deze scriptie doet onderzoek naar de ontwikkeling van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid vanaf 1998. Het beleid vanaf 1998 vertoonde echter continuïteit met eerdere pogingen tot Europese samenwerking op het gebied van veiligheid en defensie.⁹² Howorth schrijft: ‘Its main chapters have been written since the fall of the Berlin Wall, but its earliest manifestations predate 1989.’ Om de ontwikkeling van het GVDB te onderzoeken, moet dus eerst duidelijk zijn wat zijn voorlopers waren.

Volgens Howorth begon de Europese samenwerking oorspronkelijk op het gebied van defensie, namelijk met de vorming van de West-Europese Unie (WEU) in 1948, die het defensiebeleid van de Benelux-landen, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zou coördineren. De WEU verloor aan relevantie door de oprichting van de NAVO in 1949, maar bleef bestaan om toezicht te houden op Duitsland binnen de NAVO. Uiteindelijk werden veel van de taken van de WEU overgedragen aan de EU.⁹³

Daarnaast was er vanaf de jaren zeventig de Europese Politieke Samenwerking (EPS): een poging van de Europese lidstaten om hun buitenlands beleid onderling te organiseren. Met het Verdrag van Maastricht en de vorming van de EU werd de EPS omgevormd tot één van de drie pijlers van de unie, waarmee het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB) ontstond. Het GVDB zou hier later een onderdeel van vormen.⁹⁴

Een meer recente en directe voorloper van het GVDB is de Europese Veiligheids-en Defensie-identiteit (EVDI). Deze werd opgesteld na de Koude Oorlog, naar aanleiding van de conflicten die ontstonden bij het uiteenvallen van Joegoslavië. De EVDI maakte het voor Europese troepen mogelijk om ondersteuning te krijgen van de NAVO, met onder andere Amerikaanse militaire middelen, maar zonder directe betrokkenheid van de VS. Dit bleek echter moeilijk uitvoerbaar, waardoor de noodzaak van nieuwe instituties duidelijk werd.⁹⁵

De meeste wetenschappers nemen de Saint-Maloverklaring van 1998 als beginpunt voor het GVDB.⁹⁶ Deze verklaring van de Franse en Britse regering maakte

⁹² Bickerton, Irondelle en Menon, ‘Security Co-operation beyond the Nation-State’, 7-8.

⁹³ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 3-4.

⁹⁴ Ibidem, 2, 4-5.

⁹⁵ Ibidem, 6.

⁹⁶ Bickerton, Irondelle en Menon, ‘Security Co-operation beyond the Nation-State’, 8.

het namelijk mogelijk dat dit beleid er kwam. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk hadden lange tijd tegenovergestelde visies op de noodzaak van de oprichting van een Europees veiligheidsbeleid en de gevolgen daarvan voor de trans-Atlantische relatie.⁹⁷ Met de Saint-Maloverklaring kwamen beide regeringen voor de eerste keer overeen dat er een zelfstandig Europees defensiebeleid moest komen: ‘(...) the Union must have the capacity for autonomous action (...).’⁹⁸ Daarnaast verklaarden ze dat er instituties ontwikkeld moesten worden om dit mogelijk te maken: ‘(...) the Union must be given appropriate structures and a capacity for analysis of situations, sources of intelligence, and a capability for relevant strategic planning (...).’⁹⁹ De Saint-Maloverklaring legde zo de basis voor het ontstaan van het GVDB.

In 1999 werd het idee van een zelfstandig Europees veiligheidsbeleid uitgewerkt en aangescherpt. Het samenwerkingsverband werd het Gemeenschappelijk Europees veiligheids- en defensiebeleid genoemd. Binnen het jaar werd de naam veranderd naar Europees veiligheids- en defensiebeleid. Het beleid kreeg de huidige naam door middel van het Verdrag van Lissabon uit 2007, waarbij de institutionele basis van het beleid werd verstevigd. De functie van de Hoge Vertegenwoordiger van de unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid (HV) kreeg bijvoorbeeld meer macht, doordat deze werd gecombineerd met de positie van vicevoorzitter van de Europese Commissie. Daarnaast werd de Europese Dienst voor Extern Optreden (EDEO) opgericht. De EDEO staat in dienst van zowel het GBVB en het GVDB en is bedoeld als een Europees corps diplomatique.¹⁰⁰

In de korte tijd dat er een Europees veiligheidsbeleid bestaat, heeft dit dus al meerdere namen gehad. Om verwarring te voorkomen wordt er in dit onderzoek gerefereerd aan het Europese veiligheidsbeleid vanaf 1998 door middel van de huidige naam: het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid.

De Saint-Maloverklaring wordt in deze scriptie beschouwd als beginpunt van het GVDB. Niet alleen omdat dit door de meeste onderzoekers wordt aangenomen, maar ook omdat de verklaring een belangrijke omwenteling was in de Europese houding tegenover de VS. Waar de EVDI nog duidelijk vorm had gekregen binnen de

⁹⁷ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 7-9.

⁹⁸ De Franse en Britse staatshoofden en regeringen, ‘Joint Declaration on European Defence. Joint Declaration issued at the British-French Summit’ (Saint-Malo 4 December 1998) http://www.cvce.eu/obj/franco_british_st_malo_declaration_4_december_1998-en-f3cd16fb-fc37-4d52-936fc8e9bc80f24f (2 juli 2018).

⁹⁹ De Franse en Britse staatshoofden en regeringen, ‘Joint Declaration on European Defence’.

¹⁰⁰ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 9-10.

NAVO, Howorth heeft het over ‘seperable but not seperate’, werden er nu stappen gezet richting een eigen en onafhankelijk Europees beleid.¹⁰¹ De focus van de deze scriptie ligt daarom op de ontwikkeling van het GVDB vanaf 1998.

¹⁰¹ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 6.

De periode van 1998 tot 2003

Het was een opvallende ontwikkeling dat de Europese lidstaten vroegen om de ontwikkeling van een EVS, aangezien veiligheidsstrategieën voornamelijk ontstaan in een nationale context. Biscop bevestigt in het voorwoord van zijn boek dat politicologen deze ontwikkeling niet zagen aankomen en zelfs als onmogelijk hadden bestempeld. Dat het wel zo ver kwam, lag aan zowel exogene als endogene factoren.¹⁰²

Howorth schrijft in zijn boek dat de opkomst van een Europees veiligheidsbeleid samenging met een enorme hoeveelheid ontwikkelingen op het gebied van internationale betrekkingen: ‘The decade after Saint-Malo was marked by an uninterrupted succession of major international developments, forming a highly turbulent context within which the infant CSDP project was obliged to emerge.’¹⁰³ Howorth stelt dus dat deze exogene ontwikkelingen doorslaggevend waren bij de opkomst van het GVDB.¹⁰⁴

De belangrijkste internationale ontwikkelingen tijdens de opkomstperiode van het GVDB zijn: de Kosovocrisis en de oorlogen in Joegoslavië, de verkiezingswinst van George W. Bush in 2000 en ‘the advent of a new, less Euro-friendly administration in Washington’, de aanslagen op 11 september 2001 en de daaropvolgende *global war on terror* en de oorlogen in Afghanistan en Irak en de uitbreiding van het NAVO-lidmaatschap.¹⁰⁵

Deze ontwikkelingen hadden elk hun eigen gevolgen en implicaties. De Joegoslavië-oorlogen lieten de EU zien dat de conflicten op het Europese continent nog niet voorbij waren en dat de VS ondertussen zijn aandacht had verlegd. De oorlog in Irak veroorzaakte een crisis in de legitimiteit van de Verenigde Naties (VN), aangezien de VS een interventieoorlog begon zonder mandaat van de Veiligheidsraad, en liet daarnaast zien dat de VS bereid was om unilateraal op te treden. Uitbreiding van de NAVO vergrootte de vraag over de invulling van de organisatie na de Koude Oorlog. Onder invloed van deze exogene omstandigheden ontstond de endogene wil van de EU om een veiligheidsactor te worden.¹⁰⁶

¹⁰² Biscop, *The European Security Strategy*, vii.

¹⁰³ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 11.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 21-22.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 11.

¹⁰⁶ *Ibidem*, 5-6, 11-12, 20-22.

Politcoloog Nathali Tocci is speciaal adviseur van de HR en vergelijkt in haar artikel ‘From the European Security Strategy to the EU Global Strategy’ de procedures bij het ontwikkelen van de veiligheidsstrategie uit 2003 met de gebruikte procedures bij ontwikkeling van de strategie uit 2016.¹⁰⁷ De strategie uit 2003 werd geproduceerd door een klein team onder leiding van de toenmalige HR Javier Solana. Binnen enkele weken was er een conceptversie gecreëerd. Vervolgens konden de Europese lidstaten tijdens drie congressen hun mening geven en werd de strategie voorgelegd aan het Politiek en Veiligheidscomité (PVC). Daarna werd de strategie aangenomen door de Europese Commissie. Het resultaat van deze procedure was een bondige en leesbare veiligheidsstrategie.¹⁰⁸

De EVS uit 2003, getiteld ‘A Secure Europe in a Better World’, is veertien pagina’s lang.¹⁰⁹ Op de voorkant staat een minuscule Europese vlag. Uit de opmaak blijkt duidelijk dat de strategie zich richt op een breed publiek, onder andere door de dikgedrukte quotes aan de zijkant van de tekst met daarin de belangrijkste stellingen uit de tekst. Het document begint met een introductie van één pagina lang. De strategie zelf is opgedeeld in drie hoofdstukken: ‘The Security Environment: Global Challenges and Key Threats’, ‘Strategic Objectives’ en ‘Policy Implications for Europe’.¹¹⁰

Europese rollen

De VS wordt al in de derde alinea van de introductie genoemd. Er staat dat de VS een cruciale rol heeft gespeeld bij de Europese integratie en veiligheid.¹¹¹ Vervolgens wordt erkend dat de VS sinds de Koude Oorlog een dominante positie heeft als militaire actor. Er wordt echter gewaarschuwd: ‘No single country is able to tackle today’s complex problems on its own.’¹¹² Dit wordt nog eens herhaald in een dikgedrukte quote aan de zijkant van de pagina. De introductie eindigt dan ook met de stelling dat de EU kan bijdragen aan de internationale veiligheid:

¹⁰⁷ Nathalie Tocci, ‘From the European Security Strategy to the EU Global Strategy: explaining the journey’, *International Politics* 54 (2017) 4, 487-502, aldaar 487.

¹⁰⁸ Tocci, ‘From the European Security Strategy to the EU Global Strategy’, 491.

¹⁰⁹ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy’ (2003) 1.

¹¹⁰ *Ibidem*, 2, 6, 11.

¹¹¹ *Ibidem*, 1.

¹¹² *Ibidem*, 1.

*'The increasing convergence of European interests and the strengthening of mutual solidarity of the EU makes us a more credible and effective actor. Europe should be ready to share in the responsibility for global security.'*¹¹³

Het staat niet letterlijk geschreven, maar uit de introductie kan geconcludeerd worden dat de EU de unilaterale houding van de VS niet meer accepteert, aangezien de EU ook een wereldspeler is geworden.

De nadruk op een multilateraal internationaal systeem blijkt ook uit de conclusie. Er wordt gesteld dat de EU op mondiaal niveau invloed kan uitoefenen en op die manier kan bijdragen aan een '(...) effective multilateral system leading to a fairer, safer and more united world'¹¹⁴ Een eerlijke wereld kan op zijn beurt weer bijdragen aan de Europese veiligheid: 'A world seen as offering justice and opportunity for everyone will be more secure for the European Union and its citizens.'¹¹⁵ Het is dus in het belang van de EU om actief bij te dragen aan een effectief multilaterale wereldorde.

Eén van de drie strategische doelen van de EU, die worden benoemd in het tweede hoofdstuk, is dan ook: 'An International Order Based on Effective Multilateralism'.¹¹⁶ Hierbij wordt benadrukt dat de VN het fundamentele raamwerk vormt voor de internationale orde, waarbij de Veiligheidsraad de hoofdverantwoordelijkheid heeft voor internationale vrede en veiligheid.¹¹⁷ Door de strategie heen wordt regelmatig gerefereerd aan de VN en het internationaal recht en dit wordt ook bevestigd in een dikgedrukte quote.¹¹⁸ Verder wordt in de hele strategie benadrukt dat samenwerking essentieel is, aangezien er door globalisering mondiale veiligheidsrisico's zijn ontstaan: 'The threats described above are common threats, shared with all our closest partners. (...) We need to pursue our objectives both through multilateral cooperation in international organizations and through partnerships with key actors.'¹¹⁹ De EU zet duidelijk in op internationale samenwerking.

Het belang van samenwerking is ook terug te zien in referentie aan de VS. De invloed van de VS wordt niet ontkend en de trans-Atlantische relatie wordt meerdere

¹¹³ Raad van de Europese Unie, 'European Security Strategy' (2003 1.

¹¹⁴ Ibidem, 14.

¹¹⁵ Ibidem, 10.

¹¹⁶ Ibidem, 9.

¹¹⁷ Ibidem, 9.

¹¹⁸ Ibidem, 1, 9-11.

¹¹⁹ Ibidem, 13.

keren benoemd.¹²⁰ Het is echter opvallend dat er wordt gesproken over samenwerking, niet over leiderschap door een van beide partijen:

*'The transatlantic relationship is irreplaceable. Acting together, the European Union and the United States can be a formidable force for good in the world. Our aim should be an effective and balanced partnership with the USA.'*¹²¹

Er moet een gebalanceerde relatie bestaan, in het belang van de wereld. Een dikgedrukte quote legt nogmaals de nadruk op de mondiale invloed die de VS en de EU samen zouden kunnen hebben en dit wordt bevestigd door een stelling uit de strategie: 'One of the core elements of the international system is the transatlantic relationship'.¹²² Het lijkt erop dat de EU samen met de VS het leiderschap wil hebben over de Westerse liberale wereldorde. Uit deze strategie blijkt dat de EU inderdaad een mondiale samenwerkingsrol heeft aangenomen. De mondiale leidersrol van de VS blijkt echter minder duidelijk.

Het is belangrijk te beseffen dat deze veiligheidsstrategie vooral de Europese ambitie en rolconceptie weergeeft en niet per se de werkelijke machtsverhouding tussen de VS en de EU. De EU heeft inderdaad de ambitie om een wereldspeler te zijn, maar uit de strategie blijkt dat het nog niet zo ver is: '(...) if we are to make a contribution that matches our potential, we need to be more active, more coherent and more capable.'¹²³ Dat de EU nog niet zo'n grote speler op het gebied van veiligheid is als het zelf zou willen zijn, blijkt ook uit het belang van de NAVO: 'The EU-NATO permanent arrangements (...) enhance the operational capability of the EU and provide the framework for the strategic partnership between the two organisations in crisis management.'¹²⁴ Het staat er niet letterlijk, maar indirect wordt gezegd dat de EU niet genoeg capaciteiten heeft en de hulp van de NAVO, die onder leiding staat van de VS, nodig heeft. Ook hier wordt weer gesproken van een partnerschap.

Om toch een idee te geven van de potentiële invloed van de EU wordt enkele keren in de strategie gerefereerd aan Europese projecten op het gebied van veiligheid.¹²⁵ Vaak zijn dit projecten in samenwerking met de VS, en of andere internationale

¹²⁰ Raad van de Europese Unie, 'European Security Strategy' (2003) 1, 8-9, 13.

¹²¹ Ibidem, 13.

¹²² Ibidem, 9.

¹²³ Ibidem, 11.

¹²⁴ Ibidem, 12.

¹²⁵ Ibidem, 6, 8.

partners, zoals de ‘(...) agreement on mutual legal assistance with the U.S.A.’ op het gebied van terrorisme, de samenwerking met de NAVO, de VS en Rusland in de Balkan en het initiatief van de EU, de VN, de VS en Rusland voor een Tweestatenoplossing voor het conflict tussen Israël en Palestina.¹²⁶ Wat hierbij opvalt, is dat Rusland ook veel terugkomt als belangrijke internationale partner van de EU.¹²⁷ In de strategie wordt Rusland beschreven als ‘a major factor in our security and prosperity. Respect for common values will reinforce progress towards a strategic partnership.’¹²⁸ Dit zou kunnen duiden op een verschuiving van de focus op de VS naar een meer regionale focus.

Naast een mondiale samenwerkingsrol neemt de EU ook duidelijk een regionale rol aan. Het tweede strategische doel van de EU is namelijk: ‘Building Security in our Neighbourhood’.¹²⁹ Er wordt gesteld: ‘We need both to think globally and act locally.’¹³⁰ De strategie legt veel nadruk op regionale stabiliteit. Van de vijf vastgestelde veiligheidsrisico’s worden de meeste veroorzaakt of verergerd door regionale instabiliteit.¹³¹ De regio’s waar de EU veel belang bij heeft en die vaak genoemd worden zijn de Balkan en de gebieden ten zuiden van de Middellandse zee: ‘Our task is to promote a ring of well governed countries to the East of the European Unions and on the borders of the Mediterranean with whom we can enjoy close and cooperative relations.’¹³² Meerdere malen wordt bevestigd dat het in het belang van de EU is dat de landen aan haar grenzen goed worden geregeerd.¹³³

De regionale rol die de EU aanneemt is voornamelijk een regionale samenwerkingsrol. De invloed van de EU in haar regio wordt gekarakteriseerd door de nadruk op samenwerking. Uitbreiding van de EU wordt bijvoorbeeld gezien als instrument om de regionale stabiliteit te bevorderen: ‘We need to extend the benefits of economic and political cooperation to our neighbours in the East while tackling political problems there.’¹³⁴ Samenwerking met de EU levert economische en politieke voordelen op en kan zo staten overtuigen om de gewenste politieke hervormingen door te voeren.

¹²⁶ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy’ (2003) 6, 8.

¹²⁷ Ibidem, 8, 14.

¹²⁸ Ibidem, 14.

¹²⁹ Ibidem, 7.

¹³⁰ Ibidem, 6.

¹³¹ Ibidem, 3-4.

¹³² Ibidem, 8.

¹³³ Ibidem, 7-8.

¹³⁴ Ibidem, 8.

De regionale samenwerkingsrol komt ook in de buurt van de voorbeeldrol en het idee van de EU als civiele macht. De nadruk van de EU op samenwerking en internationale organisaties past tevens bij een normatieve macht. Dit blijkt bijvoorbeeld uit deze stelling: ‘Our own experience in Europe demonstrates that security can be increased through confidence building (...).’¹³⁵ Door te benadrukken dat internationale samenwerking zo belangrijk is en door aan te tonen dat de EU hier zelf veel ervaring mee heeft, kan de EU invloed en prestige vergaren.

Van een leidersrol is niet echt sprake. Er staat bijvoorbeeld niet geschreven dat de EU verantwoordelijk is voor de veiligheid van omliggende staten. Er worden ook geen echte verplichtingen genoemd, alleen dat de EU zich inzet voor bevordering van de samenwerking: ‘The European Union’s interests require a continued engagement with Mediterranean partners (...). A broader engagement with the Arab World should also be considered.’¹³⁶ Het gaat om betrokkenheid in plaats van verantwoordelijkheid.

Een beschermerrol lijkt onlogisch, aangezien de militaire macht van de EU amper wordt genoemd. Het GVDB wordt zelfs maar één keer genoemd, om te benadrukken dat de EU intensiever moet samenwerken en niet als teken van militaire macht.¹³⁷ De beschermelingerol blijkt ook niet duidelijk uit deze strategie. Er wordt wel gerefereerd aan de NAVO, maar in termen van samenwerking in plaats van bescherming.¹³⁸ Van een bemiddelaarsrol is ook geen sprake. De EU werkt wel mee aan bemiddeling tussen Israël en Palestina, maar de EU vermeldt geen specifieke bemiddelingstaken waar ze zich blijvend verantwoordelijk voor voelt.

De EVS laat zien dat de EU de nadruk legt op regionale en mondiale samenwerking en dat het de VS als een belangrijke mondiale actor ziet. Met de EVS probeert de EU aan te tonen dat ze, vooral in samenwerking met de VS en de VN, ook een rol kan spelen op het gebied van veiligheid. Waar komt deze ambitieuze houding van de EU vandaan? Om te onderzoeken wat de invloed van de trans-Atlantische relatie was op deze houding, wordt nu de Amerikaanse veiligheidsstrategie uit 2002 bestudeerd.

¹³⁵ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy’ (2003) 10.

¹³⁶ Ibidem, 8.

¹³⁷ Ibidem, 13.

¹³⁸ Ibidem, 8, 12.

De Amerikaanse veiligheidsstrategie

De Amerikaanse veiligheidsstrategie uit 2002 brak met de documenten van de jaren daarvoor. Dannreuther en Peterson schrijven hierover: ‘It asserted US primacy and a willingness to use all instruments of power, but particularly military ones, to deal with new security threats.’¹³⁹ Het is opvallend dat de EU een jaar na de publicatie van deze opmerkelijke strategie met haar eerste eigen strategie kwam.

De Amerikaanse strategie heeft een officiële en professionele aanblik. Het is een uitgebreid document met 31 pagina’s en een inhoudsopgave. De strategie heeft ook een nationalistische uitstraling. Het zegel van de Amerikaanse president staat op de voorkant en de strategie wordt voorafgegaan door een voorwoord van drie pagina’s, geschreven en ondertekend door de toenmalige Amerikaanse president George W. Bush. Daarnaast wordt elk hoofdstuk begonnen met een quote van president Bush. Aan de professionele vormgeving is te zien dat de VS al langer veiligheidsstrategieën publiceert en aan de duidelijke aanwezigheid van de president is te zien dat de VS geen last heeft van verschillende perspectieven en belangen waartussen de EU moet navigeren.

De strategie begint met een algemeen overzicht van de internationale strategie van de VS. Het Amerikaanse doel is om de wereld te verbeteren op het gebied van politieke en economische vrijheid, vreedzame relaties met andere staten en respect voor menselijke waardigheid. Om die doelen te bereiken zijn er acht subdoelen gesteld.¹⁴⁰ Deze doelen worden elk besproken in een apart hoofdstuk.

Uit de Amerikaanse veiligheidsstrategie blijkt direct de mondiale leidersrol van de VS. De eerste zin is: ‘The United States possesses unprecedented - and unequalled - strength and influence in the world.’¹⁴¹ President Bush bevestigt dit in zijn voorwoord:

‘Today, the United States enjoys a position of unparalleled military strength and great economic and political influence. In keeping with our heritage and principles, we do not use our strength to press for unilateral advantage. We seek instead to create a balance of power that favors human freedom: conditions in which all nations and all societies can choose for themselves the rewards and challenges of political and economic liberty.’¹⁴²

¹³⁹ Dannreuther en Peterson, *Security Strategy and Transatlantic Relations*, 16.

¹⁴⁰ De regering van George W. Bush, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (Washington 17 september 2002) 1-2.

¹⁴¹ Ibidem, 1.

¹⁴² Ibidem, voorwoord.

Volgens Bush zal de VS zijn hegemonie niet gebruiken om unilateraal beleid er doorheen te duwen. Hij eindigt met een alinea over het belang van multilaterale instituties en de verzekering van de Amerikaanse betrokkenheid bij onder andere de VN en de NAVO. De centrale boodschap van Bush is echter dat de wereld, en specifiek de Westerse waarden zoals democratie en liberalisme, bedreigd worden en dat actie nodig is om deze waarden te beschermen.¹⁴³ Bush eindigt zijn voorwoord met: ‘The United States welcomes our responsibility to lead in this great mission.’¹⁴⁴ Kortom, de VS wil best samenwerken, zolang het de leiding heeft over deze samenwerking.

Deze leidersrol en strijdvaardigheid blijkt niet alleen uit het voorwoord. Er wordt gesteld dat de VS in oorlog is: ‘The United States of America is fighting a war against terrorists of global reach.’¹⁴⁵ De VS moet zich weer laten gelden: ‘It is time to reaffirm the essential role of American military strength.’¹⁴⁶ Daarnaast wordt er gewaarschuwd dat staten die niet aan de kant van de VS staan er dan voor kiezen de vijand te zijn.¹⁴⁷ Tot slot wordt geconcludeerd: ‘In exercising our leadership, we will respect the values, judgement, and interests of our friends and partners. Still we will be prepared to act apart when our interests and unique responsibilities require.’¹⁴⁸ Met deze veiligheidsstrategie laat de VS duidelijk zijn leidersrol zien en daarnaast laat de VS blijken dat ze bereid zijn om unilateraal te handelen als het nodig is. Van bondgenoten wordt verwacht dat ze deelnemen aan de strijd.¹⁴⁹

Europa wordt het eerst genoemd op pagina tien, in het hoofdstuk ‘Work with others to Defuse Regional Conflicts’: ‘Together with our European allies, we must help strengthen Africa’s fragile states (...).’¹⁵⁰ Er wordt echter gerefereerd aan Europese bondgenoten, niet aan de EU. De EU wordt voor het eerst genoemd in het hoofdstuk over economische groei: ‘Ignite a New Era of Global Economic Growth through Free Markets and Free Trade’.¹⁵¹ Blijkbaar wordt de EU door de VS nog vooral gezien als een economische unie. Het blijkt dat de VS belang hecht aan een economisch sterke

¹⁴³ De regering van George W. Bush, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2002) voorwoord.

¹⁴⁴ Ibidem, voorwoord.

¹⁴⁵ Ibidem, 5.

¹⁴⁶ Ibidem, 29.

¹⁴⁷ Ibidem, 5.

¹⁴⁸ Ibidem, 31.

¹⁴⁹ Ibidem, voorwoord, 25-26.

¹⁵⁰ Ibidem, 10.

¹⁵¹ Ibidem, 17.

EU in plaats van een militair sterke EU: ‘A return to strong economic growth in Europe and Japan is vital to U.S. national security interests. We want our allies to have strong economies for their own sake, for the sake of the global economy, and for the sake of global security.’¹⁵² De VS lijkt niet te wensen, of het mogelijk te achten, dat de EU haar verantwoordelijkheden neemt op het gebied van veiligheid.

In het hoofdstuk ‘Develop Agendas for Cooperative Action with the Other Main Centers of Global Power’ wordt de EU ook genoemd: ‘

‘There is little of lasting consequence that the United States can accomplish in the world without the sustained cooperation of its allies and friends in Canada and Europe. Europe is also the seat of two of the strongest and most able international institutions in the world: the (...) NATO, which has, since its inception, been the fulcrum of transatlantic and inter-European security, and the European Union (...), our partner in opening world trade.’¹⁵³

Uit dit citaat blijkt heel duidelijk dat de VS de EU inderdaad als economische unie ziet en vooral vertrouwen heeft in de NAVO op het gebied van veiligheid en defensie en Europa. De nadruk op de NAVO komt ook voort uit de Amerikaanse wens om steun te krijgen voor defensieve acties na de aanslagen op 11 september 2001.¹⁵⁴ De NAVO moet worden hervormd en gemoderniseerd om de nieuwe gevaren aan te kunnen en het NAVO-lidmaatschap moet worden uitgebreid: ‘If NATO succeeds in enacting these changes, the rewards will be a partnership as central to the security and interests of its member states as was the case during the Cold War.’¹⁵⁵ Oftewel, als Europa investeert in de NAVO zal de VS zich weer inzetten voor de veiligheid en belangen van de Europese staten. Het is opvallend dat de VS weer een centrale rol in de Europese veiligheid belooft, aangezien de VS na de Koude Oorlog hier juist minder interesse in had.

In hetzelfde hoofdstuk wordt ook kort de ontwikkeling van een Europees veiligheidsbeleid benoemd: ‘(...) we welcome our European allies’ efforts to forge a greater foreign policy and defense identity with the EU, and commit ourselves to close

¹⁵² De regering van George W. Bush, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2002) 18.

¹⁵³ Ibidem, 25.

¹⁵⁴ Ibidem, 25.

¹⁵⁵ Ibidem, 26.

consultations to ensure that these developments work with NATO.’¹⁵⁶ Er wordt gesproken van pogingen om een defensiebeleid te vormen. De VS lijkt nog niet zo overtuigd van de EU als veiligheidsfactor en lijkt zich meer zorgen te maken over de invloed van de NAVO. Uit de veiligheidsstrategie blijkt dat de VS van de EU een mondiale samenwerkingsrol verwacht: de EU moet zich inzetten om de wereldorde, onder leiding van de VS, te bewaren.

¹⁵⁶ De regering van George W. Bush, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2002) 26.

De periode van 2003 tot 2008

De periode van 2003 tot 2008 was minder roerig, dan de voorgaande vijf jaar. De gevolgen van de Irakoorlog en de aanslagen op 11 september werkten nog door, maar er waren verder geen grote conflicten in de Europese regio. In Europa was vooral verdere integratie gaande, onder andere door toevoeging van de vroeger Sovjetstaten. In 2004 werd het NAVO-lidmaatschap uitgebreid met zeven van deze oud Sovjetstaten en in de periode van 2003 tot 2008 traden twaalf staten toe tot de EU.¹⁵⁷

Met deze uitbreidingen was het nodig om de effectiviteit en efficiëntie van een EU, bestaande uit 27 staten, te verbeteren. In 2007 werd met dit doel het Verdrag van Lissabon getekend, met daarin amendementen op de eerdere Europese verdragen. Zoals eerder al is genoemd, versterkte het Verdrag van Lissabon de institutionele basis van het GVDB.¹⁵⁸ Met deze laatste uitbreiding en intensivering van het GVDB was het een goed moment om het Europees veiligheidsbeleid te evalueren.

In 2008 gaf de Raad van de Europese Unie de HR, en het secretariaat-generaal van de Raad (SGR), de opdracht een verslag op te stellen van de tenuitvoerbrenging van de EVS. De toenmalige HR, Javier Solano, presenteerde dit verslag, getiteld 'Providing Security in a Changing World', in december 2008 aan de Raad van de Europese Unie, die de analyse vervolgens onderschreven.¹⁵⁹

Het valt meteen op dat de vormgeving is veranderd en dat het document een professionelere uitstraling heeft gekregen. Op de voorkant van het document staat een lichte print van twee handen die een wereldbol vasthouden, er is een inhoudsopgave toegevoegd en de publicatie begint met een kort voorwoord door Solano. Daarnaast valt op dat er foto's zijn toegevoegd.

De publicatie bestaat uit het verslag en de EVS van 2003. Dit verslag bestaat weer uit drie hoofdstukken: 'Global Challenges and Key Threats', 'Building Stability in Europe and Beyond', 'Europe in a Changing World'.¹⁶⁰ In het eerste hoofdstuk wordt getoetst of de risico's genoemd in 2003 nog steeds van toepassing zijn. In het tweede hoofdstuk staat vermeld wat de EU tot dan toe ondernomen heeft om het Europese

¹⁵⁷ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 12.

¹⁵⁸ Ibidem, 12, 49-50.

¹⁵⁹ Raad van de Europese Unie, 'European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World (Brussel 2008) <http://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf> (2 juli 2018).

¹⁶⁰ Ibidem, 11, 16, 21.

continent en aangrenzende gebieden te stabiliseren en te hervormen. In het laatste hoofdstuk wordt beschreven hoe het Europese veiligheidsbeleid verbeterd kan worden.

Europese Rollen

Uit de samenvatting blijkt dat de EU positief is over de ontwikkeling van het GVDB:

‘Over the last decade, the European Security and Defence Policy, as an integral part of our Common Foreign and Security Policy, has grown in experience and capability, with over 20 missions deployed in response to crises (...).’¹⁶¹

De EU durft ook sterkere taal te gebruiken. Waar het in de EVS van 2003 nog ging over samenwerken, wordt er nu gesproken over leiden: ‘At a global level, Europe must lead a renewal of the multilateral order.’¹⁶² In de samenvatting wordt geconcludeerd: ‘We are recognized as an important contributor to a better world.’¹⁶³ De EU stelt daarmee zelf vast dat het doel om een wereldspeler op het gebied van veiligheid te worden deels gelukt is, aangezien de bijdrage van de EU op het wereldtoneel wordt erkend. Uit het verslag blijkt dat de EU haar veiligheidsbeleid heeft ontwikkeld, aangezien het verslag het beleid specifiek beschrijft en benoemt dan in 2003.

In de samenvatting wordt ook gerefereerd aan de trans-Atlantische relatie. Deze relatie is nog steeds onvervangbaar en is gebaseerd op een gedeelde geschiedenis en gedeelde verantwoordelijkheden.¹⁶⁴ Verderop in de strategie wordt nogmaals het belang van de trans-Atlantische relatie benoemd: ‘The key partner for Europe in this and other areas is the US. Where we have worked together, the EU and US have been a formidable force for good in the world.’¹⁶⁵ Weer wordt samenwerking met de VS genoemd. Er wordt bijvoorbeeld gesteld dat de samenwerking met de VS op het gebied van contraterrorisme moet worden uitgebreid. Ook bij de aanpak van conflicten in de Zuidelijke Kaukasus en tussen Israël en Palestina wordt betrokkenheid van de VS als noodzakelijk gezien.¹⁶⁶

Verder wordt benadrukt dat de EU en de NAVO hun strategische samenwerkingsverband moeten versterken. Beide hebben goed samengewerkt in de

¹⁶¹ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy’ (2008) samenvatting.

¹⁶² Ibidem, 9.

¹⁶³ Ibidem, samenvatting.

¹⁶⁴ Ibidem, samenvatting.

¹⁶⁵ Ibidem, 24.

¹⁶⁶ Ibidem, 13-14, 36.

Balkan en in Afghanistan en bij de antipiraterij missie in Somalië.¹⁶⁷ Over de missie in Afghanistan wordt geschreven: ‘EU Member States make a major contribution to the NATO mission and the EU is engaged on governance and development at all levels.’¹⁶⁸ Versterking van de samenwerking moet in dienst staan van de ‘(...) shared security interests, with better operational co-operation, in full respect of the decision-making autonomy of each organization, and continued work on military capabilities.’¹⁶⁹ Kortom, geen van beide partijen mag de leiding nemen: er moet sprake zijn van evenredige samenwerking.

Verder komt het belang van multilaterale samenwerking weer duidelijk naar voren. Er wordt benadrukt dat de EU deelneemt aan alle zestien vredesmissies van dat moment.¹⁷⁰ Daarnaast zet de EU zich in voor hervorming van de VN: ‘Representation in the international institutions has come under question. Legitimacy and effectiveness need to be improved, and decision-making in multilateral fora made more efficient.’¹⁷¹ Uit de wens voor hervorming van internationale instituties om zo de legitimiteit van die instituties te verhogen, blijkt nogmaals de nadruk van de EU op samenwerking via instituties.

Uit bovenstaande analyse blijkt dat de EU nog steeds een mondiale samenwerkingsrol aanneemt. Het leiderschap van de VS wordt echter nog minder erkend dan in de EVS uit 2003. Het gaat expliciet over samenwerking en gedeelde verantwoordelijkheden.¹⁷² Impliciet blijkt echter toch nog het belang van de VS als wereldspeler, bijvoorbeeld doordat betrokkenheid van de VS meerdere keren noodzakelijk wordt genoemd en ook door het blijvende belang van de NAVO.¹⁷³ Het is echter interessant dat er nog steeds veel aan de relatie met Rusland wordt gerefereerd en dat nu ook partnerschappen met onder andere China en India worden benoemd.¹⁷⁴ De VS is niet meer de enige Europese partner met invloed.

De voorbeeldrol van de EU komt duidelijk naar voren in dit document. Er wordt bijvoorbeeld gesteld dat: ‘Our experience gives the EU a particular role in fostering regional integration. Where others seek to emulate us, in line with their particular

¹⁶⁷ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy’ (2008) 9, 18, 20, 24.

¹⁶⁸ Ibidem, 18.

¹⁶⁹ Ibidem, 24.

¹⁷⁰ Ibidem, 24.

¹⁷¹ Ibidem, 25.

¹⁷² Ibidem, 9, 13.

¹⁷³ Ibidem, 9.

¹⁷⁴ Ibidem, 14, 18, 24.

circumstances, we should support them.’¹⁷⁵ Door de jarenlange ervaring met integratie binnen de EU heeft de unie gezag op het gebied van regionale integratie.

De EU heeft ook duidelijk weer een regionale rol. In 2004 werd de *European Neighbourhood Policy* (ENP) gelanceerd, een beleidsuitwerking van het objectief dat al in de EVS van 2003 genoemd werd, om de EU te omringen met goed geregeerde staten. De ENP probeert dit te bereiken door financiële steun te bieden in ruil voor intensievere samenwerking met de EU en de belofte van eventuele toetreding tot de EU.¹⁷⁶ Europese uitbreiding wordt nog steeds gezien als belangrijk instrument van de EU: ‘Within our continent, enlargement continues to be a powerful driver for stability, peace and reform.’¹⁷⁷ Met de ENP heeft de EU haar regionale samenwerkingsrol geïnstitutionaliseerd.

In dit verslag wordt meerdere keren benoemd op welke vlakken de EU leiderschap heeft getoond of kan tonen.¹⁷⁸ Toch is er geen sprake van een regionale leidersrol. Nog steeds worden er geen specifieke verantwoordelijkheden genoemd voor bepaalde regio’s. Er worden gebieden genoemd die een bepaalde relevantie hebben voor de EU, of er worden juist veiligheidsrisico’s genoemd voor de EU aan de hand van conflicten in aangrenzende regio’s. Het verslag beschrijft alleen dat de EU de grootste donor is aan staten in nood en dat: ‘Long-term engagement is required for lasting stabilisation.’¹⁷⁹ Dit komt meer in de buurt van een bemiddelaarsrol, maar er is geen sprake van werkelijke bemiddeling.

Met de nadruk op de verschillende Europese missies die zijn ondernomen sinds de opkomst van het GVDB lijkt het misschien alsof de EU een regionale beschermerrol heeft aangenomen. De meeste Europese missies zijn echter civiele missies en politiemissies.¹⁸⁰ Daarnaast blijkt uit de tekst dat de EU erkent dat haar militaire capaciteiten moeten worden uitgebreid: ‘For military missions, we must continue to strengthen our efforts on capabilities, as well as mutual collaboration and burden-sharing arrangement.’¹⁸¹ De EU heeft te weinig capaciteiten om overal in te grijpen: ‘We need to prioritise our commitments, in line with resources.’¹⁸² De EU ziet zelf ook

¹⁷⁵ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy’ (2008) 25.

¹⁷⁶ Ibidem, 16-17.

¹⁷⁷ Ibidem, 16

¹⁷⁸ Ibidem, 16-17, 25.

¹⁷⁹ Ibidem, 8.

¹⁸⁰ Ibidem, 16-19, 21.

¹⁸¹ Ibidem, 22.

¹⁸² Ibidem, 22.

in dat haar militaire macht nog niet groot genoeg is en een beschermerrol blijkt dus niet uit de tekst. Sterker nog, de EU neemt nog net geen beschermingsrol aan: ‘Lasting stability in our neighbourhood will require continued effort by the EU, together with UN, OSCE, the US and Russia.’¹⁸³ De EU heeft gezien dat de regionale conflicten in aangrenzende gebieden niet zomaar op te lossen zijn door middel van beloftes van Europees lidmaatschap en de EU is nog te weinig een actor op het gebied van veiligheid om werkelijk te kunnen ingrijpen.

De rollen die de EU aanneemt zijn dus dezelfde als in 2003, ondanks het sterkere taalgebruik. Uit het verslag blijkt dat de EU positief is over het succes van het GVDB: ‘The success of ESDP as an integral part of our Common Foreign and Security Policy is reflected by the fact that our assistance is increasingly in demand.’¹⁸⁴ Het GVDB is nog in ontwikkeling en zal in de toekomst steeds belangrijker worden. Het is interessant om te bestuderen of de VS dit ook zo ziet.

De Amerikaanse veiligheidsstrategie

De Amerikaanse veiligheidsstrategie uit 2006 was de tweede veiligheidsstrategie van het kabinet George W. Bush. Dit betekent dat het geen compleet nieuwe strategie is, maar een evaluatie van het beleid van de voorgaande vier jaar, net als bij het Europese verslag.

De vormgeving van de strategie is iets veranderd, maar de verschillende onderdelen zijn allemaal weer aanwezig, zoals het zegel van de Amerikaanse president en een voorwoord van Bush. De strategie heeft bijna dezelfde hoofdstukindeling als de strategie uit 2002. Er is één hoofdstuk toegevoegd: ‘Engage the Opportunities and Confront the Challenges of Globalization’.¹⁸⁵

De algemene houding van de VS is hetzelfde. Bush begint zijn voorwoord met de stelling: ‘America is at war.’¹⁸⁶ Ook de mondiale leiderschapsrol blijkt weer duidelijk uit de strategie: ‘The United States will lead and calls on other nations to join us in a common international effort. All free nations have a responsibility to stand

¹⁸³ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy’ (2008) 23.

¹⁸⁴ Ibidem, 21

¹⁸⁵ De regering van George W. Bush, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (Washington 16 maart 2006) <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf> (2 juli 2018) 47.

¹⁸⁶ De regering van George W. Bush, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2006) voorwoord.

together for freedom because all free nations share an interest in freedoms advance.’¹⁸⁷ Weer wordt benadrukt dat de VS de vrije en democratische staten zal leiden en dat verwacht wordt dat deze staten zullen volgen. Ook wordt weer de bereidheid om unilateraal actie te ondernemen bevestigd.¹⁸⁸ De VS verwacht van de EU dus nog steeds een mondiale samenwerkingsrol.

De oorlogen in Irak en Afghanistan worden regelmatig genoemd.¹⁸⁹ Indirect wordt ook het gevolg van de Irakoerlog op de trans-Atlantische relatie benoemd: ‘Some of our oldest and closest friends disagreed with U.S. policy in Iraq. There are ongoing and serious debates with our allies about best to address the unique and evolving nature of the global terrorist threat.’¹⁹⁰ De VS lijkt het relevant te vinden dat dit meningsverschil wordt opgelost. Uit de veiligheidsstrategie blijkt echter dat de VS de oorlog in Irak geslaagd vindt.¹⁹¹ Bush noemt Irak zelfs een bondgenoot in de *war on terror*.¹⁹²

De verwijzing naar de EU is niet wezenlijk veranderd. Er wordt weer voornamelijk gerefereerd aan de Europese bondgenoten, het Verenigd Koninkrijk specifiek, en aan de EU als economische macht.¹⁹³ Pas op pagina 38 wordt de EU echt besproken als machtscentrum. Hierbij gaat het echter voornamelijk over het belang van de NAVO en het GvDB wordt geen enkele keer benoemd.¹⁹⁴ Het belang van de NAVO wordt benadrukt door de stelling: ‘The North Atlantic Treaty Organization remains a vital pillar of U.S. foreign policy.’¹⁹⁵ Er wordt gesteld dat verdere hervorming van de NAVO nodig is en dat het vermogen van de organisatie moet worden vergroot.

Wat nieuw is, is dat de VS nu ook een regionale samenwerkingsrol lijkt te verwachten van de EU:

¹⁸⁷ De regering van George W. Bush, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2006) 7.

¹⁸⁸ Ibidem, 18.

¹⁸⁹ Ibidem, 2, 8-13, 23-24.

¹⁹⁰ Ibidem, 38.

¹⁹¹ Ibidem, 2, 8.

¹⁹² Ibidem, voorwoord.

¹⁹³ Ibidem, 16, 20, 26, 29, 35.

¹⁹⁴ Ibidem, 38.

¹⁹⁵ Ibidem, 38.

‘Our cooperative relations are built on a sure foundation of shared values and interests. This foundation is expanding and deepening with the ongoing spread of effective democracies in Europe, and must expand and deepen still further if we are to reach the goal of a Europe whole, free, and at peace.’¹⁹⁶

De VS heeft er belang bij dat de EU zich uitbreidt, doordat de VS dan meer democratische staten tot zijn beschikking heeft als bondgenoot.

Wat vooral opvalt is het gebrek aan referentie aan de EU, al helemaal als actor op het gebied van veiligheid. Er zijn bijvoorbeeld maar twee alinea’s gewijd aan Europa, terwijl Azië drie pagina’s krijgt.¹⁹⁷ De VS lijkt de EU niet serieus te nemen als militaire en defensieve macht. De VS maakt zich meer zorgen om staten zoals China of Iran, die geen waarden en principes delen met de VS.¹⁹⁸ Blijkbaar wordt ervan uitgegaan dat de EU sowieso een bondgenoot is en dat ze de VS zal blijven volgen.

¹⁹⁶ De regering van George W. Bush, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2006) 38.

¹⁹⁷ Ibidem, 38, 40-42.

¹⁹⁸ Ibidem, 12, 20, 40-41.

De periode van 2008 tot 2016

Tocci vergelijkt in haar artikel de internationale context tijdens de vorming van de EVS in 2003 met die tijdens de vorming van de *global strategy* in 2016.¹⁹⁹ Over de periode rond de formatie in 2016 schrijft ze: ‘It was not just the EU’s so-called neighbourhood that was in flames, but the EU itself.’²⁰⁰ In een periode van zes jaar was de EU veranderd van een ‘anchor of stability’ in een ‘house on fire’.²⁰¹ Zowel interne als externe gebeurtenissen leverden instabiliteit op.

Enkele externe gebeurtenissen in deze tijd waren: de oorlog tussen Rusland en Georgië in 2008, de verkiezingswinst van Barack Obama in 2008 en de Arabische lente vanaf 2011 en de daaruit voortkomende burgeroorlogen in Libië en Syrië.²⁰² Howorth schrijft dat de interventie in Libië een negatieve invloed had op het imago van de GVDB: ‘After the Libyan operation in 2011, which saw CSDP sidelined and a newly configured NATO featuring American “leadership from behind”, there has been an outpouring of literature bent on re-thinking the relationship between the two entities.’²⁰³ De EU bleek minder effectief te kunnen ingrijpen dan verwacht en beloofd. De Krimcrisis in 2014 bevestigde dit nogmaals.²⁰⁴ De internationale ontwikkelingen creëerden twijfels over de invloed van de EU als veiligheidsactor.

Daarnaast was er sinds 2008 een wereldwijde economische crisis oftewel een ‘global meltdown and the rise of emerging powers’, die ook veel gevolgen had voor de EU.²⁰⁵ Een interne ontwikkeling die veel gevolgen had was het Engelse referendum en de daaropvolgende Brexit. Niet alleen bleek de EU niet zo effectief als stabilisator op het Europese continent, de unie bleek ook niet opgewassen tegen interne kritiek.²⁰⁶

Tocci schrijft dat door deze ontwikkelingen en noodzaak ontstond voor een nieuwe veiligheidsstrategie: ‘The recognition of the existential crisis facing the Union within and beyond its borders was one of the key reasons why the EU Global Strategy was produced.’²⁰⁷ De nieuwe veiligheidsstrategie was volgens Tocci vooral bedoeld om

¹⁹⁹ Tocci, ‘From the European Security Strategy to the EU Global Strategy’, 487.

²⁰⁰ Ibidem, 488-489.

²⁰¹ Raad van de Europese Unie, ‘European Security Strategy’ (2008) 7; Tocci, ‘From the European Security Strategy to the EU Global Strategy’, 489.

²⁰² Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 11-12.

²⁰³ Ibidem, 110.

²⁰⁴ Tocci, ‘From the European Security Strategy to the EU Global Strategy’, 488.

²⁰⁵ Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union* (2014) 11.

²⁰⁶ Tocci, ‘From the European Security Strategy to the EU Global Strategy’, 489.

²⁰⁷ Ibidem, 489.

de Europese integratie en samenwerking te bevorderen. De strategie was echter tegelijkertijd bedoeld als nieuw narratief voor de Europese rol in de wereld.²⁰⁸

De EU was sinds 2003 uitgebreid en verder geïstitutionaliseerd, wat betekende dat de nieuwe veiligheidsstrategie niet op eenzelfde manier tot stand kon komen als eerst: ‘Member State buy-into the Strategy required a far deeper and wider engagement in 2016 than in 2003. And ultimately, the ownership of the Member States and EU institutions is key.’²⁰⁹ Om de lidstaten bij het proces te betrekken werden meer dan vijftig evenementen met de ministers van Buitenlandse Zaken georganiseerd. Daarnaast leverde het Europese Parlement een bijdrage, werd er overlegd met NGO’s, functionarissen van de VN en de NAVO en met internationale partners zoals de VS en Japan, en werden experts ingeschakeld.²¹⁰ Het resultaat was een nieuwe EVS: ‘Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe’, met de ondertitel ‘A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy’.²¹¹

De strategie heeft weer een nieuwe vormgeving. Op de voorkant staat een tekening van een wereldbol met de sterren van de Europese vlag eromheen. Hieruit blijkt de mondiale focus. Er zijn deze keer geen foto’s toegevoegd. Wel wordt de strategie weer voorafgegaan door een voorwoord door de huidige HR, Federica Mogherini en een samenvatting. Het totale document is 32 pagina’s lang. De strategie bestaat uit vier hoofdstukken: ‘A Global Strategy to Promote our Citizens’ Interests’, ‘The Principles Guiding our External Action’, ‘The Priorities of our External Action’ en ‘From Vision to Action’.

Europese Rollen

Het valt meteen op dat de nieuwe veiligheidsstrategie een andere, minder positieve, toon heeft. In de eerste alinea van haar voorwoord benoemt Mogherini het gevaar: ‘Our wider region has become more unstable and more insecure. The crises within and beyond our borders are directly affecting our citizens’ lives.’²¹² De boodschap van de strategie is dat er een sterke EU nodig is om de veiligheidsrisico’s te kunnen weerstaan: ‘We will deliver on our citizens’ needs and make our partnerships work only if we act together, united. This is exactly the aim of the Global Strategy for European Foreign

²⁰⁸ Tocci, ‘From the European Security Strategy to the EU Global Strategy’, 489-490.

²⁰⁹ Ibidem, 492.

²¹⁰ Ibidem, 492-494.

²¹¹ Raad van de Europese Unie, ‘Shared Vision, Common Actions’ (2016).

²¹² Ibidem, voorwoord.

and Security Policy.²¹³ De EU wil met deze nieuwe veiligheidsstrategie een versterkte en beter geïntegreerde unie creëren en tonen aan de wereld.

De nieuwe veiligheidsstrategie geeft inderdaad een ander beeld van de EU als veiligheidsactor dan de twee eerdere documenten. Ondanks de toegenomen externe en interne instabiliteit neemt de EU duidelijk een sterke positie in: ‘A fragile world calls for a more confident and responsible European Union, it calls for an outward- and forward-looking European foreign and security policy.’²¹⁴ De veiligheidsstrategie straalt zelfvertrouwen uit. Regelmatig worden voorbeelden van Europees leiderschap genoemd en er wordt meerdere malen geschreven over het belang van de EU als autonome veiligheidsactor: ‘The Strategy nurtures the ambition of strategic autonomy for the European Union.’²¹⁵ De strategie laat zien dat de EU autonoom durft te handelen.

Dit is ook te zien in referentie aan de VS. Er wordt minder vaak aan de trans-Atlantische relatie gerefereerd en wanneer de VS wordt genoemd gaat het voornamelijk over de gedeelde verantwoordelijkheid voor mondiaal bestuur: ‘A solid transatlantic partnership through NATO and with the United States and Canada helps us strengthen resilience, address conflicts, and contribute to effective global governance.’²¹⁶ Hieruit blijkt weer dat de EU de trans-Atlantische relatie beschouwt als samenwerkingsverband. Daarbij wordt gesteld dat een sterker Europa bijdraagt aan een betere trans-Atlantische relatie: ‘A more credible European defence is essential also for the sake of a healthy transatlantic partnership with the United States.’²¹⁷ De EU lijkt niet van plan om de VS klakkeloos te volgen.

Dit is ook te zien aan de positie die de EU aanneemt ten opzichte van de NAVO:

‘As Europeans we must take greater responsibility for our security. (...) While NATO exists to defend its members – most of which are European – from external attack, Europeans must be better equipped, trained and organized to contribute decisively to such collective efforts, as well as to act autonomously if and when necessary. An appropriate level of ambition and strategic autonomy is important for Europe’s ability to foster peace and safeguard security within and beyond its borders.’²¹⁸

²¹³ Raad van de Europese Unie, ‘Shared Vision, Common Actions’ (2016) voorwoord.

²¹⁴ Ibidem, voorwoord.

²¹⁵ Ibidem, voorwoord.

²¹⁶ Ibidem, 23.

²¹⁷ Ibidem, 13.

²¹⁸ Ibidem, 12.

Er wordt erkend dat de NAVO voor veel Europese lidstaten het primaire kader voor collectieve veiligheid blijft, maar er wordt benadrukt dat de EU wil samenwerken met de NAVO op basis van wederzijds respect voor de autonomie van beide. De EU neemt duidelijk een sterkere houding aan tegenover de NAVO.²¹⁹ Toch wordt er nog gesteld dat de NAVO: (...) remains the strongest and most effective military alliance in the world.²²⁰ Op eenzelfde manier wordt ook verzekerd dat de VS de centrale partner van de EU blijft.²²¹

De strategie noemt echter ook andere partners, vooral in Azië: ‘There is a direct connection between European prosperity and Asian security. (...) We will deepen economic diplomacy and scale up our security role in Asia.’²²² De EU wil ook in Azië bijdragen aan de veiligheid. Hieruit blijkt duidelijk dat de EU mondiale ambities heeft. Waar het in de vorige documenten vooral ging over de regio’s rondom de EU wordt er nu gerefereerd aan alle continenten. Volgens de EU is er ook vraag naar een grotere rol voor de EU: ‘(...) our partners expect the European Union to play a major role, including as a global security provider.’²²³ Het is dus niet voor niets dat de veiligheidsstrategie uit 2016 een *global strategy* wordt genoemd.

Mogherini schrijft in het voorwoord dat *global* niet alleen verwijst naar de geografische reikwijdte van de strategie, maar ook naar het brede assortiment aan beleid en middelen dat de strategie promoot.²²⁴ De strategie is veel uitgebreider dan de EVS uit 2003 en benoemt veel specifiekere welke beleidsopties mogelijk en nodig zijn. Wat hetzelfde blijft is de nadruk op multilaterale samenwerking:

*‘On the vast majority of global governance issues, we will work with the UN as the framework of the multilateral system and a core partner for the Union, with other core partners such as the US, with regional organizations, and with like-minded and strategic partners in Asia, Africa and the Americas.’*²²⁵

²¹⁹ Raad van de Europese Unie, ‘Shared Vision, Common Actions’ (2016) 13.

²²⁰ Ibidem, 23.

²²¹ Ibidem, 23.

²²² Ibidem, 24.

²²³ Ibidem, voorwoord.

²²⁴ Ibidem, voorwoord.

²²⁵ Ibidem, 27.

Hier wordt nu echter aan toegevoegd: ‘Across multilateral for a (...) the EU will strengthen its voice and acquire greater visibility and cohesion.’²²⁶ Weer blijkt de Europese ambitie om haar mondiale positie te versterken.

De EU neigt naar een mondiale leidersrol. Hier is echter nog steeds geen sprake van. Waar de Amerikaanse veiligheidsstrategieën constant refereren aan de unieke positie van de VS en zijn ongekeerde macht, is de EU toch voorzichtiger. De strategieën worden wel steeds krachtiger, maar er wordt nog niet expliciet benoemd dat de EU een leidersrol heeft in de wereld. Dit blijkt ook uit het blijvende belang dat de EU hecht aan de VN en de multilaterale wereldorde.²²⁷ De mondiale samenwerkingsrol van de EU blijft dus bestaan.

De voorbeeldrol van de EU komt ook weer sterk naar voren uit de strategie. Deze rol lijkt dan ook versterkt te zijn. Zo staat er: ‘The EU will lead by example on global governance’²²⁸ Bovendien wordt de Europese ‘power of attraction’ benoemd.²²⁹ De effectieve werking van ENP wordt als voorbeeld genoemd: ‘Many people within the scope of the European Neighbourhood Policy both to the east and to the south wish to build closer relations with the Union.’²³⁰ De strategie schrijft dat de ENP een goed instrument is om de Europees regionale stabiliteit te vergroten en dat de EU hiermee indirect invloed vergaart.²³¹

De gestelde effectiviteit van de ENP toont ook Europese ambitie om regionaal een grotere rol te spelen. De regionale samenwerkingsrol blijkt nog steeds aanwezig, maar er lijkt nu ook sprake te zijn van een regionale leidersrol en een regionale beschermerrol. Er wordt nu expliciet verantwoordelijkheid genomen voor de Europese regio: ‘We will take responsibility foremost in Europe and its surrounding regions, while pursuing targeted engagement further afield.’²³² De EU noemt vooral haar verantwoordelijkheden voor de aangrenzende staten in het oosten, naar aanleiding van de Krimcrisis: ‘We will not recognise Russia’s illegal annexation of Crimea nor accept the destabilisation of eastern Ukraine. We will strengthen the EU, enhance the resilience of our eastern neighbours, and uphold their right to determine freely their

²²⁶ Raad van de Europese Unie, ‘Shared Vision, Common Actions’ (2016) 25.

²²⁷ Ibidem, 5, 10.

²²⁸ Ibidem, 27.

²²⁹ Ibidem, 16.

²³⁰ Ibidem, 16.

²³¹ Ibidem, 16.

²³² Ibidem, 45.

approach towards the EU.²³³ Uit dit citaat blijkt dat de EU ook een regionale beschermerrol aanneemt.

Wat hierbij opvalt is dat de EU met deze veiligheidsstrategie uitstraalt dat ze een sterke veiligheidsactor is en niet meer vooral een civiele macht: (...) the idea that Europe is an exclusively “civilian power” does not do justice to an evolving reality. For instance, the European Union currently deploys seventeen military and civilian operations, with thousands of men and women.²³⁴ Meerdere keren wordt bevestigd dat de EU belangrijke bijdrages levert aan missies van de VN en de EU wordt ook een *global maritime security provider*, naar aanleiding van onder andere haar ervaring met de anti-piraterij missie in Somalië.²³⁵ Bovendien wordt het GVDB vaak genoemd, waaruit blijkt dat het Europese veiligheidsbeleid echt geïnstitutionaliseerd is en functioneert.²³⁶ De EU lijkt zeker te zijn van haar invloed op het gebied van veiligheid en defensie.

De strategie roept echter weer op om het Europese veiligheidsbeleid te verstevigen: ‘(...) we must enhance our credibility in security and defence.’²³⁷ De geloofwaardigheid van de EU als veiligheidsactor hangt af van: ‘(...) our unity, on our many achievements, our enduring power of attraction, the effectiveness and consistency of our policies, and adherence to our values.’²³⁸ Om het GVDB te versterken moet de EU zich dus meer verenigen: ‘Our diversity is a tremendous asset provided we stand united and work in a coordinated way. Cooperation between Member States can strengthen our engagement in the world.’²³⁹ Het doel van de strategie om de Europese integratie en samenwerking te vergroten is dus terug te zien in het document.

De ontwikkeling van de strategie en daarmee de ontwikkeling van het beleid blijkt dus vooral voort te komen uit interne ontwikkelingen. In hoeverre hebben Amerikaanse rolverwachtingen bijgedragen aan de groeiende rol van de EU op het gebied van de veiligheid en defensie?

²³³ Raad van de Europese Unie, ‘Shared Vision, Common Actions’ (2016) 21.

²³⁴ Ibidem, voorwoord.

²³⁵ Ibidem, 26.

²³⁶ Ibidem, 12, 14, 16-17, 19, 23, 25, 29-33.

²³⁷ Ibidem, 28.

²³⁸ Ibidem, 28.

²³⁹ Ibidem, 29.

De Amerikaanse veiligheidsstrategie

De Amerikaanse veiligheidsstrategie uit 2015 was de tweede veiligheidsstrategie van het kabinet Obama. De eerste veiligheidsstrategie van het kabinet, uit 2010, wordt niet onderzocht in deze scriptie. Er zit dus negen jaar tussen de strategie uit 2015 en de vorige strategie die geanalyseerd is. De algemene vormgeving van de strategie is hetzelfde gebleven, maar de hoofdstukindeling is veranderd. De strategie bestaat uit een introductie en een conclusie en vier hoofdstukken: ‘Security’, ‘Prosperity’, ‘Values’ en ‘International Order’.²⁴⁰

Uit het voorwoord van president Obama lijkt de Amerikaanse houding niet veranderd te zijn:

‘Any successful strategy to ensure the safety of the American people and advance our national security interests must begin with an undeniable truth – America must lead. Strong and sustained American leadership is essential to a rules-based international order that promotes global security and prosperity as well as the dignity and human rights of all peoples. The question is never whether America should lead, but how we lead.’²⁴¹

De VS heeft nog steeds een mondiale leidersrol voor ogen. Obama benoemt weer de terroristische dreiging en stelt dat de VS de unieke capaciteit heeft om de internationale gemeenschap te mobiliseren en te leiden in de strijd tegen dit gevaar en andere dreigingen.²⁴² De introductie geeft weer hoe de VS de internationale gemeenschap moet leiden: ‘with purpose’, ‘with strength’, ‘by example,’ ‘with capable partners’, ‘with all the instruments of U.S. power’, ‘with a long-term perspective’.²⁴³ De VS is dus niet van plan haar mondiale leidersrol op te geven.

De krachtige toon van de VS is echter enigszins afgenomen. Uit de strategie blijkt een besef dat de hegemonie van de VS niet vanzelfsprekend is: ‘America’s strategic fundamentals are strong but should not be taken for granted.’²⁴⁴ Er wordt daarnaast erkend dat de VS haar macht slim moet gebruiken en dat de VS niet alleen op haar militaire macht kan vertrouwen: ‘(...) we have to make hard choices among

²⁴⁰ De regering van Barack Obama, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (Washington 6 februari 2015) <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (2 juli 2018) 7, 15, 19, 23.

²⁴¹ Ibidem, voorwoord.

²⁴² Ibidem, voorwoord.

²⁴³ Ibidem, 2-5.

²⁴⁴ Ibidem, 4.

many competing priorities, and we must always resist the over-reach that comes when we make decisions based upon fear. Moreover, we must recognize that a smart national security strategy does not rely solely on military power.²⁴⁵ Met deze strategie laat de VS zien dat er geleerd is van de fouten van de Irakoorlog.

De veranderde Amerikaanse houding is ook te zien in een minder grote bereidheid om unilateraal te handelen: ‘Abroad, we are demonstrating that while we will act unilaterally against threats to our core interests, we are stronger when we mobilize collective action.’²⁴⁶ Unilateraal handelen wordt niet afgezworen, maar uit dit citaat blijkt dat de VS inziet dat collectief handelen meer effect heeft. In de introductie wordt bijvoorbeeld het belang van samenwerking tussen grootmachten benoemd voor de internationale gemeenschap.²⁴⁷ De Amerikaanse positie wordt het beste samengevat in de volgende stelling: ‘In an interconnected world, there are no global problems that can be solved without the United States, and few that can be solved by the United States alone.’²⁴⁸ Hoewel de VS de hegemonie houdt, ziet de VS duidelijk het belang van samenwerking in.

De nadruk op samenwerking is ook terug te zien in de bereidheid tot en vraag van de VS om *burden sharing* op het gebied van veiligheid: ‘(...) partnerships can deliver essential capacity to share the burdens of maintaining global security and prosperity and to uphold the norms that govern responsible international behavior.’²⁴⁹ De VS ziet zichzelf niet meer als de enige mogelijke veiligheidsactor. In de conclusie wordt dan ook gesteld: ‘We confidently welcome the peaceful rise of other countries as partners to share the burdens for maintaining a more peaceful and prosperous world.’²⁵⁰ De VS vraagt om hulp van partners en de strategie benadrukt minder dat andere landen de VS moeten volgen.

Uit de strategie blijkt ook een vernieuwde interesse in Europa. Hoewel er sprake is van een ‘(...) rebalance to Asia and the Pacific’, wordt Europa al twee keer genoemd in het voorwoord.²⁵¹ Obama schrijft: ‘We have renewed our alliances from Europe to

²⁴⁵ De regering van Barack Obama, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2015) voorwoord.

²⁴⁶ Ibidem, voorwoord

²⁴⁷ Ibidem, 2.

²⁴⁸ Ibidem, 3.

²⁴⁹ Ibidem, 3.

²⁵⁰ Ibidem, 29.

²⁵¹ Ibidem, voorwoord.

Asia.²⁵² Daarnaast wordt de samenwerking met de ‘european allies’ genoemd.²⁵³ Er wordt dus nog niet gerefereerd naar de EU. In de introductie wordt het belang van Europa onderstreept: ‘Our progress includes strengthening an unrivaled alliance system, underpinned by our enduring partnership with Europe (...).’²⁵⁴ De VS ziet dus nog steeds een mondiale samenwerkingsrol voor de EU.

Het lijkt er wel op dat de VS de EU meer serieus neemt als veiligheidsactor: ‘A strong Europe is our indispensable partner, including for tackling global security challenges, promoting prosperity, and upholding international norms.’²⁵⁵ Er wordt echter nog steeds niet specifiek naar de EU verwezen of naar het GVDB en uit het citaat blijkt dat de VS de macht van Europa op het gebied van veiligheid nog steeds in het kader van mondiale samenwerking ziet, onder leiding van de VS.

In de hele strategie wordt één keer expliciet aan de EU gerefereerd: ‘We will continue to deepen our relationship with the European Union (...), which has helped to promote peace and prosperity across the region, and deepen NATO-EU ties to enhance transatlantic security.’²⁵⁶ Uit dit citaat blijkt dat de VS het belang van de EU ziet, maar dat de VS nog steeds de NAVO verantwoordelijk acht voor de veiligheid in Europa. De EU kan niet op zichzelf de veiligheid garanderen. Het blijvende belang van de NAVO blijkt ook uit de stelling: ‘NATO is stronger and more cohesive than at any point in its history.’²⁵⁷ Uit de nadruk op de NAVO blijkt nogmaals dat de VS de EU alleen als mogelijke veiligheidsactor ziet onder leiding van de NAVO en de VS.

Uit de strategie blijkt dat de VS meer mogelijkheden en verantwoordelijkheden voor de EU ziet. Het lijkt er nu nog duidelijker dan in de vorige strategie op dat de VS een regionale samenwerkingsrol ziet voor de EU: ‘We will steadfastly support the aspirations of countries in the Balkans and Eastern Europe toward European and Euro-Atlantic integration (...).’²⁵⁸ De VS ziet het nut van uitbreiding van de EU.

De VS heeft in deze veiligheidsstrategie dus meer oog voor Europa en voor de EU als veiligheidsactor. Er lijkt sprake te zijn van een hernieuwde focus op Europa en terugkeer naar de internationale orde zoals die was na de Tweede Wereldoorlog:

²⁵² De regering van Barack Obama, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2015) voorwoord.

²⁵³ Ibidem, voorwoord.

²⁵⁴ Ibidem, 1.

²⁵⁵ Ibidem, 25.

²⁵⁶ Ibidem, 25.

²⁵⁷ Ibidem, 7.

²⁵⁸ Ibidem, 25.

‘The modern-day international system currently relies heavily on an international legal architecture, economic and political institutions, as well as alliances and partnerships the United Nations and other like-minded nations established after World War II. Sustained by robust American leadership, this system has served us well for 70 years, facilitating international cooperation, burden sharing, and accountability.’²⁵⁹

De VS zet in op een liberale wereldorde onder Amerikaans leiderschap, maar met een Europese rol op het gebied van veiligheid om zo de Amerikaanse last te helpen verlichten.

²⁵⁹ De regering van Barack Obama, ‘The National Security Strategy of the United States of America’ (2015) 23.

Conclusie

Deze scriptie heeft onderzocht in hoeverre de ontwikkeling van het Europees Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid vanaf 1998 tot 2016 beïnvloed is door de spanning tussen de Europese rolconceptie en de Amerikaanse rolverwachting. Om deze vraag te beantwoorden is het tijdvak opgedeeld in drie periodes. Per periode is een Europese veiligheidsstrategie en een Amerikaanse veiligheidsstrategie geanalyseerd door middel van roltheorie.

Roltheorie toont de interactie tussen het internationale systeem en actoren en ook de wisselwerking tussen die actoren. Een rol wordt gevormd door het spanningsveld tussen rolconceptie, rolverwachting en roluitvoering. In deze scriptie is voornamelijk gekeken naar de rolconceptie, namelijk die van de EU, en de rolverwachting, namelijk die van de VS. Er zijn acht mogelijke rollen aangewezen voor de EU: een regionale leidersrol, een regionale beschermerrol, een beschermelingerol, een voorbeeldrol, een bemiddelaarsrol, een regionale samenwerkingsrol, een mondiale samenwerkingsrol en een actief onafhankelijke rol. Er is per periode onderzocht welke rollen terugkwamen in de Europese rolconceptie en welke in de Amerikaanse rolverwachting. Hoewel er een constante wisselwerking plaatsvindt tussen de drie conceptuele bouwstenen van een rol, veranderen rollen volgens de literatuur over roltheorie alleen wanneer er sprake is van rolconflict. Het Europese veiligheidsbeleid is een *work in progress* en verandert dus constant.

Het Europese veiligheidsbeleid bestaat nog niet lang. In 1948 werd de WEU gevormd, maar na een jaar werd de NAVO opgericht en verloor de WEU aan relevantie. Sindsdien heeft de NAVO, onder leiding van de VS, de verantwoordelijkheid gedragen voor de Europese veiligheid. Met de Saint-Malo verklaring, in 1998, werd besloten dat de EU een eigen veiligheidsbeleid moest oprichten, waarmee de unie autonoom zou kunnen handelen. Hiermee werd het GVDB opgericht. De NAVO bleef echter een belangrijke rol houden bij dit Europese veiligheidsbeleid.

De EVS uit 2003 is de allereerste veiligheidsstrategie van de EU en dat is te zien. De rolconceptie van de EU die uit de strategie blijkt, bestaat uit een mondiale samenwerkingsrol, een regionale samenwerkingsrol en een voorbeeldrol. Er is geen sprake van een regionale leidersrol, regionale beschermerrol of een bemiddelaarsrol en uit de strategie blijkt duidelijk het belang van de trans-Atlantische relatie en de NAVO voor de EU. Toch wil de EU met de EVS aantonen dat ze, in samenwerking met de VS

en de VN, een rol kan spelen als veiligheidsactor. De Amerikaanse veiligheidsstrategie uit 2002 noemt de EU echter amper. De VS verwacht alleen een mondiale samenwerkingsrol van de unie. Uit de strategie blijkt dat de VS de EU niet beschouwt als veiligheidsactor, maar als economische unie. Verder blijkt dat de VS duidelijk een mondiale leidersrol aanneemt en verwacht dat de EU volgt.

Uit de EVS uit 2008 blijkt dat de Europese rolconceptie bestaat uit dezelfde rollen als vijf jaar eerder: een mondiale samenwerkingsrol, een regionale samenwerkingsrol en een voorbeeldrol. Ook blijft het belang van de VS en de NAVO zichtbaar. Wel is te zien dat het Europese veiligheidsbeleid meer vorm krijgt, doordat de EVS er professioneler uitziet, het beleid beter uitgedacht is en de EU sterkere taal gebruikt. De Amerikaanse veiligheidsstrategie uit 2006 benoemt de EU echter nog steeds nauwelijks en de verwacht nog steeds een mondiale samenwerkingsrol van de EU. Toch lijkt het alsof de VS het nut van de EU inziet als veiligheidsactor op regionaal gebied, namelijk door middel van een regionale samenwerkingsrol.

De EVS uit 2016 neemt een nieuwe toon aan. De EU ervaart externe en interne dreigingen en er wordt gesteld dat er een sterke en geïntegreerde unie nodig is om hier weerstand tegen te kunnen bieden. De EVS laat inderdaad een sterkere EU zien, met een beter ontwikkeld veiligheidsbeleid. De strategie heeft een mondiale reikwijdte, legt minder de focus op de trans-Atlantische relatie en noemt meerdere malen het belang van een autonoom Europees veiligheidsbeleid. Uit deze EVS blijkt dat de Europese rolconceptie is uitgebreid met twee nieuwe rollen: een regionale leidersrol en een regionale beschermerrol. De Amerikaanse veiligheidsstrategie uit 2015 benoemt nog steeds de mondiale leidersrol van de VS, maar legt meer nadruk op samenwerking. Daarnaast wordt *burden sharing* expliciet aangemoedigd. Hierbij is meer aandacht voor de EU, ook al veiligheidsactor. De Amerikaanse rolverwachting blijft echter hetzelfde als in 2006: de VS ziet een mondiale en een regionale samenwerkingsrol voor de EU. De VS zet dus in op een liberale wereldorde onder Amerikaans leiderschap, maar met een Europese rol op het gebied van veiligheid om zo de Amerikaanse last te helpen verlichten.

Uit de analyse van de Europese rolconcepties en de Amerikaanse rolverwachtingen in de drie periodes blijkt dat het GVDB voornamelijk werd ontwikkeld door ontwikkelingen binnen Europa. De Europese rolconcepties bestaan uit meer rollen dan wordt verwacht of voorgeschreven door de VS. De Amerikaanse veiligheidsstrategieën lopen achter de feiten aan. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat

de EU in de EVS uit 2003 al laat blijken dat ze een regionale samenwerkingsrol aanneemt, terwijl de VS deze rol pas verwacht in de veiligheidsstrategie uit 2006.

Daarnaast blijkt dat er niet per se sprake is van een spanning of een strijd tussen de Europese rolconcepties en de Amerikaanse rolverwachtingen. De EU en de VS hebben grotendeels hetzelfde perspectief: namelijk een wereldorde waarbij de VS en de EU samenwerken om zo invloed uit te kunnen oefenen op het gebied van veiligheid. Er is alleen sprake van een kleine spanning tussen de mate van leiderschap die beiden voor zichzelf en elkaar zien.

In literatuur over trans-Atlantische relatie wordt vaak beschreven dat de EU een eigen veiligheidsbeleid ontwikkelde omdat de VS haar interesse in de EU verloor. Uit de Amerikaanse veiligheidsstrategieën blijkt inderdaad weinig interesse in de EU. Het is met dit onderzoek echter moeilijk vast te stellen of dit de oorzaak was voor de ontwikkeling van het GVDB. Om dit vast te kunnen stellen zouden de Amerikaanse veiligheidsstrategieën van voor 1998 moeten worden geanalyseerd, want dan kan worden bekeken of de Amerikaanse houding erg veranderde rond die periode.

Deze scriptie bevestigt het beeld dat de ontwikkeling van het GVDB bijdraagt aan Europese integratie. Dit is vooral te zien in de EVS uit 2016. De literatuur over rolverandering door rolconflict is echter niet te herkennen in de resultaten van dit onderzoek. De EU verandert haar rolconceptie, terwijl er geen sprake is van rolconflict. Er zou meer onderzoek gedaan kunnen worden naar rolverandering in veiligheidsstrategieën aangezien deze een goede bron zijn om rollen te onderzoeken.

Literatuurlijst

Bengtsson, Rikard en Ole Elgström, 'Conflicting Role Conceptions? The European Union in Global Politics', *Foreign Policy Analysis* 8 (2012) 1, 93-108.

Berenskoetter, Felix Sebastian, 'Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies', *Security Dialogue* 36 (2005) 1, 71-92.

Bickerton, Chris J., Bastien Irondelle en Anand Menon, 'Security Co-operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy', in: 'Security Co-Operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy', red. Chris J. Bickerton, Bastien Irondelle en Anand Menon, themanummer, *Journal of Common Market Studies* 49 (2011) 1, 1-21.

Biscop, Sven, *The European Security Strategy: A Global Agenda for Positive Power* (Londen 2016).

Cantir, Cristian en Juliet Kaarbo, 'Contested Roles and Domestic Politics: Reflections on Role Theory in Foreign Policy Analysis and IR Theory', *Foreign Policy Analysis* 8 (2012) 1, 5-24.

Chafetz, Glenn, Hillel Abramson en Suzette Grillot, 'Role Theory and Foreign Policy: Belarussian and Ukrainian Compliance with the Nuclear Nonproliferation Regime', *Political Psychology* 17 (1996) 4, 727-757.

Dannreuther, Roland en John Peterson (red.), *Security Strategy and Transatlantic Relations* (New York 2006).

Harnisch, Sebastian, Cornelia Frank en Hanns W. Maull (red.), *Role Theory in International Relations. Approaches and Analyses* (New York 2011).

Holsti, K. J., 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy', *International Studies Quarterly* 14 (1970) 3, 233-309.

Howorth, Jolyon, *Security and Defence Policy in the European Union* (Basingstoke 2007).

Howorth, Jolyon, *Security and Defence Policy in the European Union* (tweede herdruk; Basingstoke 2014).

Koenig, Nicole, 'Between conflict management and role conflict: the EU in the Libyan crisis', *European Security* 23 (2014) 3, 250-269.

Peters, Ingo, 'ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity', *International Studies Review* 6 (2004) 3, 381-401.

Rees, Wyn, *The US-EU Security Relationship. The Tensions between a European and a Global Agenda* (Basingstoke 2011).

Thies, Cameron G., en Marijke Breuning, 'Integrating Foreign Policy Analysis and International Relations through Role Theory', *Foreign Policy Analysis* 8 (2012) 1, 1-4.

Tocci, Nathalie, 'From the European Security Strategy to the EU Global Strategy: explaining the journey', *International Politics* 54 (2017) 4, 487-502.

Toje, Asle, 'The European Union as a Small Power', in: 'Security Co-Operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy', red. Chris J. Bickerton, Bastien Irondelle en Anand Menon, themanummer, *Journal of Common Market Studies* 49 (2011) 1, 43-60.

Vennesson, Pascal, 'Competing Visions for the European Union Grand Strategy', *European Foreign Affairs Review* 15 (2010) 1, 57-75.

New York Times, 'Donald Trump Sets Conditions for Defending NATO Allies Against Attack', 20 juli 2016, https://www.nytimes.com/2016/07/21/us/politics/donald-trump-issues.html?_sp=776c0a63-1c03-4c82-a6e6-7136481e5ba8.1528722264273&hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region®ion=top-news&WT.nav=top-news&_r=1 (30 juni 2018).

New York Times, 'Trump's Previous View of NATO Is Now Obsolete', 13 april 2017, <https://www.nytimes.com/2017/04/13/world/europe/nato-trump.html> (30 juni 2018).

Bronnenlijst

De regering van George W. Bush, 'The National Security Strategy of the United States of America' (Washington 17 september 2002) <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2002/> (2 juli 2018).

De regering van George W. Bush, 'The National Security Strategy of the United States of America' (Washington 16 maart 2006) <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf> (2 juli 2018).

De regering van Barack Obama, 'The National Security Strategy of the United States of America' (Washington 6 februari 2015) <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (2 juli 2018).

De Franse en Britse staatshoofden en regeringen, 'Joint Declaration on European Defence. Joint Declaration issued at the British-French Summit' (Saint-Malo 4 December 1998) http://www.cvce.eu/obj/franco_british_st_malo_declaration_4_december_1998-en-f3cd16fb-fc37-4d52-936fc8e9bc80f24f (2 juli 2018).

Raad van de Europese Unie, 'European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World' (Brussel 12 December 2003) <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> (2 juli 2018).

Raad van de Europese Unie, 'European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World' (Brussel 2008) <http://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf> (2 juli 2018).

Raad van de Europese Unie, 'Shared Vision, Common Actions: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy' (juni 2016) https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (2 juli 2018).

Bijlage 1: Tabel nationale rollen

Role Type	Major Functions
1. Regional Leader	provide leadership in delimited geographic or functional area
2. Global System Leader (only relevant post-Cold War)	lead other states in creating and maintaining emerging global order
3. Regional Protector	provide protection for adjacent regions
4. Anti-Imperialist	act as agent of struggle against imperialist threats
5. Mediator-Integrator	undertake special tasks to reconcile conflicts between other states or groups of states
6. Example	promote prestige and influence by domestic or international policies
7. Protectee	affirms the responsibility of other states to defend it
8. Regional Subsystem Collaborator	undertake far-reaching commitments to cooperate with other states in region to build wider communities
9. Global System Collaborator (only relevant post-Cold War)	undertake far-reaching commitments to cooperate with other states to support the emerging global order
10. Bridge	more passive and vague than mediator-integrator; conveyor of messages between peoples and states
11. Internal Developer	direct efforts of own and other government to internal problems
12. Active Independent	shun permanent military or ideological commitments; cultivate good relations with as many states as possible
13. Independent	act for one's own government's interest, narrowly defined

Tabel met mogelijke nationale rollen, overgenomen uit het artikel van Chafetz, Abramson en Grillot.²⁶⁰

²⁶⁰ Chafetz, Abramson en Grillot, 'Role Theory and Foreign Policy, 734.